وەرارا کارامەییێن قوتابیان د شرۆڤەکرنا دەقێن ئەدەبی یێن کتێبا پۆلا هەشتێ بنەڕەت دا

ئەحمەد محەمەد مام عوسمان قەرەنی
ڕاوێژکارێ پەروەردەیی و سەرنڤیسکارێ گۆڤارا (پەروەردەو فێرکردن)، دیوانا وەزارەتا پەروەردەیێ ـ هەولێر
((ڕەوزامەندیا بەلاڤکرنێ: 11 حزیران 2014))

کورتی:

د ئەڤێ ڤەکۆلینێ دە، هەول هاتیەدان هەر سێزدە دەقێن ئەدەبی یێن د کتێبا پۆلا هەشتێ بنەڕەت دا هەنە بێنە شرۆڤەکرن، کو ب سێ دیالیکتێن کوردی (کورمانجیا باکوور و کورمانجیا ناڤەڕاست و گۆرانی) هاتینە دانان و لدویڤ پێدڤیا شرۆڤەکرنێ ژی دێ هەڤبەندییا ئەوان دەقان ب گولڤەدانا هۆشمەندی و دەروونی و زمانەڤانیا قوتابیێن پۆلا هەشتێ ڤە هێتە گرێدان.

بایەخدانا ڤێ ڤەکۆلینێ ژ دوو ئالیان ڤە بەرچاڤ دبیت: ژ ئالیێ تیۆری ڤە هەول ددەت دەقێ شعرێ بناسینیت و زمان و تەکنیکێن وێ ژی لدویڤ پرەنسیپێن ڕەخنەیا نوی یا ئەدەبی شرۆڤە بکەت.

ژ ئالیێ پراکتیکی ژی ڤە، لدویڤ ڕێبازا تەواوکاری چەندین نموونەیان ژ دەقێن شعری ب شێوەیەکێ ئاسان و سەرەتایی شرۆڤە دکەت، ژ بێخەمەت ئەوێ بۆشایا فێرکاری یا د کتێبێن زمان و ئەدەبێ کوردی دا هەی پڕ بکەتەڤە.

١– پێشەکی:

١–١ ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ:

ناڤونیشانێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ (وەرارا کارامەیێن قوتابیان د شرۆڤەکرنا دەقێن ئەدەبی یێن کتێبا پۆلا هەشتێ بنەڕەت دا)[1]یە، ئەڤە ژی ئەوێ چەندێ دگەهینیت کو ئەڤ کتێبە دێ چەوا یارمەتیا قوتابیێن پۆلا هەشتێ بنەڕەتی دەت، داکو ب ڕێیا شرۆڤەکرنا دەقێن ئەدەبی ڤە مفا و چێژێ ژێ وەرگرن.

١–٢ سنۆرێ ڤەکۆلینێ:

د ئەڤێ ڤەکۆلینێ دە، هەول هاتیەدان هەر سێزدە دەقێن ئەدەبی یێن د کتێبا پۆلا هەشتێ بنەڕەت دا هەنە بێنە شرۆڤەکرن، کو ب سێ دیالیکتێن کوردی (کورمانجیا باکوور و کورمانجیا ناڤەڕاست و گۆرانی) هاتینە دانان و لدویڤ پێدڤیا شرۆڤەکرنێ ژی دێ هەڤبەندییا ئەوان دەقان ب گولڤەدانا هۆشمەندی و دەروونی و زمانەڤانیا قوتابیێن پۆلا هەشتێ ڤە هێتە گرێدان.

١–٣ ئاریشەیا ڤەکۆلینێ:

د پشکا ئەدەبی یا پەرتووکا زمان و ئەدەبێ کوردی یا پۆلا هەشتێ بنەڕەتی دا، سێزدە بابەتێن ئەدەبی هەنە. پرسیارا ئەڤێ ڤەکۆلینێ ژی ئەوە: بۆچی ئەو بابەت ب ڕێیەکا وەسا نەهاتینە داڕشتن کو دەقێن وان لدویڤ پێڕەوکرنا ڕێبازا تەواوکاری بهێنە شرۆڤەکرن داکو مامۆستا

بكاربهێنن و قوتابی ژی كارامەیێن خوە د شرۆڤەكرنا دەقێن ئەدەبی دا زێدە بكەن؟

١-٤ هەستكرن ب ئەڤێ ئاریشەیێ:

ئاریشەیا ئەڤێ ڤەكۆلینێ ل جەم ڤەكۆلەری د ئەڤان خالێن خوارێ دە دیاربوو:

أ- د كتێبێن زمان و ئەدەبێ كوردی دە ب گشتی، رێنماییێن تەواو دەربارەی شرۆڤەكرنا دەقێن ئەدەبی نینە و بۆ ئەڤێ مەبەستێ ژی هیچ رابەرەك بۆ مامۆستایان نەهاتیە ئامادەكرن.

ب-ئیسال ڤەكۆلەر وانەبێژ بوویە ل پشكا زمان و ئەدەبێ كوردی ل كۆلیژا پەروەردێ ل زانكۆیا سەلاحەدین و تێبینی كریە كو كارامەیی یێن خوێندكارێن قۆناغا دوویێ د شرۆڤەكرنا دەقێن ئەدەبی دا نە تنێ نزمە بەلكو شارەزاییێن سەرەتایی ژی نینە.

ت-ڤەكۆلەر د ئەوێ باوەریێ دا بوو، كو هۆكارێن ئەوێ نەشارەزایا خوێندكاران بۆ قۆناغێن فێركرنا بنەڕەتی و ئامادەیی دزڤڕیتەڤە. ژبۆ سەلماندنا ئەوێ باوەریێ ژی سەرەدانا چەندین قوتابخانەیێن بنەڕەتی كر و ژ نێزیك ڤە ئاگاداری پلانێن چەندین مامۆستایان بوو و هیچ بنەماییێن زانستی د كارێ وانێ شرۆڤەكرنێ دا نەبوو.

پ-ڤەكۆلەری سەرەدانا پەیمانگەها ناوەندی یا مەشق و راهێنانێن مامۆستایان كر و د پلانێن وان ژی دا لایەنێ شرۆڤەكرنا دەقێن ئەدەبی نەبوو.

ج- د ئەنجاما ئەڤان خالێن سلال دە، ب درستی هەست ب ئاریشەیێ هاتەكرن و هۆكارێ سەرەكی ژی بۆ هاتە دەستنیشانكرن كو ل بازنەیێ سێیێ (پۆلێن ٧، ٨، ٩) یێ قۆناغا بنەڕەتی دەستپێ دكەت و ژبۆ زێدەتر جەختكرن و بەرەڤ كارەكێ هویرتر كتێبا ناڤەڕاستا وێ قۆناغێ (پۆلا هەشتێ) وەكو نموونە هاتەوەرگرتن.

١-٥ گرنگیا ڤەكۆلینێ:

بایەخدانا ڤێ ڤەكۆلینێ ژ دوو ئالیان ڤە بەرچاڤ دبیت: ژ ئالیێ تیۆری ڤە هەول ددەت دەقێ شعرێ بناسینیت و زمان و تەكنیكێن وێ ژی لدویڤ پرەنسیپێن رەخنەیا نوی یا ئەدەبی شرۆڤە بكەت.

ژ ئالیێ پراكتیكی ژی ڤە، لدویڤ رێبازا تەواوكاری چەندین نموونەیان ژ دەقێن شعری ب شێوەیەكێ ئاسان و سەرەتایی شرۆڤە دكەت، ژ بێخەمەت ئەوێ بۆشایا فێركاری یا د كتێبێن زمان و ئەدەبێ كوردی دا هەی پڕ بكەتەڤە.

١-٦ هۆكارێن هەلبژارتنا ئەڤی بابەتی:

ژبلی گرنگیا ئەڤی بابەتی كو د خالێن (١-٥) دا هاتە بەحسكرن، چەند هۆكارێن دن ژی هەبوون كو ئەڤ بابەتە هاتە هەلبژارتن وەكو: د ئەوان بابەتێن ئەدەبی یێن د كتێبێن خوەندنێ دا هەن، جەخت ل سەر ژیاننامەیا شاعری هاتیەكرن كو وەكو زانیارییەك بهێتەوەرگرتن و نموونەیەك ژ شعرێن وی ژبۆ بەركرنێ و ئەو مەبەستا پێ هاتیە گۆتن و رۆنڤەكرنا مانایا پەیڤێن گرانێن وێ. گرنگترین لایەن ژی دهێنە پشتگوهـ هاڤێتن كو لایەنێن تەكنیكی ـ ویژدانی ـ ستاتیكی یێن دەقێ نە و پویتە پێ نەهاتیەدان.

١-٧ كەرستەیێن خاڤێن ڤەكۆلینێ:

ڤەكۆلەری كار ل سەر پشكا ئەدەبی یا كتێبا پۆلا هەشتێ بنەڕەت ب دیالیكتا كورمانجیا باكوور كریە، كو ژ لایێ سێ لیژنەیێن پسپۆر ڤە ل وەزارەتا پەروەردێ هاتیەدانان و بژارەكرن و وەرگێڕان و ب فەرمی هاتیە پەسەندكرن و ل قوتابخانەیێن سنۆرێ پارێزگەها دهۆكێ دهێتە خوەندن. ئەڤ كتێبە و هنەك ژ تۆمارێن پلاندانانا وانەگۆتنا مامۆستایێن پسپۆرێن ئەڤی بابەتی و ئەو سەرچاوەیێن ژبۆ خولێن مەشق و ڕاهێنانا مامۆستایان بكاردهێن بووینە كەرستەیێن خاڤێن ئەڤێ ڤەكۆلینێ.

١-٨ ئامانجا ڤەكۆلینێ:

ژبەر ئەوان كێماسیێن ل (١-٤) دا هاتینە دەستنیشانكرن، ئەڤ ڤەكۆلینە هەولددەت ڕابەرەكا هاریكار بێخیتە بەردەستێن ئەوان لایەنێن پێوەندیدار ب دانان و بژارەكرنا كتێبا زمان و ئەدەبێ كوردی بۆ پۆلا هەشتێ بنەڕەتی، هەروەسا وەكو نموونەكا ئەزموونگەری ژی ژبۆ پۆلێن دیكە یێن ویڤەتر. هەمدیسان ڕێخوەشكەر بن بۆ كارێ مامۆستای و یارمەتیدەر بن بۆ فێربوونا قوتابی، داكو بشێن ب ڕەنگەكی درست كارامەیێن خوە د شرۆڤەكرنا ئەوان دەقان دا بكاربینن.

١-٩ ناڤەرۆكا ڤەكۆلینێ:

ئەڤ ڤەكۆلینە پشتی ئەڤێ پێشەكیێ، ژ دەروازەكێ دەربارەی پێكهاتەیێن چەمكێن ڤەكۆلینێ و دوو پشكێن سەرەكی پێكهاتیە. د پشكا یەكێ دا، جۆرێن كارامەیێن شرۆڤەكرنا هەلبەستێن كتێبێ هاتینە ڕاڤەكرن. پشكا دوویێ ژی بۆ بەرنامەیێ جێبەجێ كرنا وەرارا كارامەیێن شرۆڤەكرنا ئەدەبی هاتیە تەرخانكرن. پاشان ئەنجامێن ڤەكۆلین پێ گەیشتی هاتینە دەستنیشانكرن. ب ڕێزكرنا ژێدەران و كورتەیا ڤەكۆلینێ ب هەردوو زمانێن عەرەبی و ئینگلیزی ب داوی هاتیە.

٢- دەروازەیەك بۆ پێكهاتەیێن چەمكێن ڤەكۆلینێ

ڕێبازا ئەڤێ ڤەكۆلینێ چارچیڤەیەكێ مەعریفی وەرگرتییە ژبەركو پشت ب تیۆرەكا دەستنیشانكری نابەستیت چونكە ((هەر یەك ژ تیۆرێن زانستی و تیۆرێن مرۆڤایەتی بەهایێ خوە هەیە د یارمەتیدانا مە دا دەما د بیاڤێ پرۆگرامێن خوەندنێ دا كاردكەین))[٢]، لەوما ژی ب پێدڤی هاتیە زانین كو د ئەڤێ دەروازەیێ دا، چەمكێن (پرۆگرامێ خوەندنێ، وەرار، كارامەیی، شرۆڤەكرن، شرۆڤەكرنا ئەدەبی، كارامەیێن شرۆڤەكرنێ) ب وردی بهێنە ناسكرن و بنەمایێن وان ژی بهێنە دەستنیشانكرن. هەر یەك ژ ئەوان چەمكان د ئەڤێ ڤەكۆلینێ دا، ژ دوو ئالیان ڤە گرنگیا خوە هەیە: ژ ئالیێ لۆژیكی ڤە دەلالەتەكا تیۆری ددەت و ژ ئالیێ زانستی ژی ڤە گوزارش ژ پسپۆرییەكا پراكتیكی دكەت و هەردوو ئالی بهەڤرا د بیاڤێ دانانا كتێبێن پرۆگرامێن خوەندنێ دا ڕۆلەكێ پەروەردەیی ـ فێركاری دبینن. د هەڤبەندی و تێكەلكێشكرن و یەكتربڕیا ئەوان چەمكان دا، بیاڤەكێ گونجایی درست دبیت، كو

بابەتێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ وەکو ئەزموونەکا پیداگۆگی ل سەر بهێتە جێبەجێ کرن:

٢-١ پرۆگرامێ خوەندنێ:

بۆچوونێن جیاواز دەربارەی ناساندنا زاراوەیێ پرۆگرامێ خوەندنێ هەنە، ب تایبەتی لدویڤ پێرەوکرنا سیستەمێ پەروەردەیا دێرین و سیستەمێ پەروەردەیا مۆدێرن، لێ ئەوا د ئەڤێ ڤەکۆلینێ دا پشت پێ دهێتە بەستن سیستەمێ پەروەردەیا مۆدێرنە، کو ئەڤ سیستەمە ((ژ چەندین شارەزایێن پەروەردەیی پێك دهێت ئەوێن بۆ قوتابیان دهێنە ئامادەکرن و مەبەست ژێ ئالیکاریکرنا ئەوانە داکو وەرارەکا گشتگیر بکەن، ئان کو ژ هەموو ئالیێن هۆشمەندی، رەوشەنبیری، ئایینی، جڤاکی، جەستەیی، دەروونی، هونەری وەراری بکەن، وەرارەکا وەسا کو رەوشتا وان پێ بهێتە گوهەرتن و ل هەمان دەم ژی دا ئامانجێن پەروەردەیی بهێنە بجە ئانین))[٣]. ئەڤە ژی ئەوێ هندێ دگەهینیت کو ((پەیوەندییەکی بەهێز لە نێوان ئامانجەکان و پرۆگرامدا هەیە، لەبەر ئەوەی ئامانجەکان لە رێگەی پرۆگرام و ناوەرۆکەوە دێنە دی))[٤]. کتێبێن پەسەندکریێن خوەندنێ ژی ئالیەکێ سەرەکینە د سیستەمێ پرۆگرامێ مۆدیرنێ خوەندنێ دا، کو وەزارەتا پەروەردا هەرێمێ پلان بۆ دارێژتینە و پێنگاڤێن سەرەتایی ژی دەستپێ کرینە ب تایبەتی د کتێبێن زانستی دە.

٢-٢ وەرار

وەرار ب رامانا خوە یا گشتی ڤە ((جۆرەکە ژ گۆهەرتنێ کو ل سەر چالاکییەکێ، یان ئەرکەکی، یان شیانەکێ دهێت، کو ژ قۆناغەکا نزم بۆ قۆناغەکا بالاتر ڤەدگوازیت))[٥]. ئەو گوهەتن ژی ((ب شێوەیەکی رەمەکی روی نادەن بەلکو ب شێوەیەکێ رێکوپێك و پێنگاڤ لدویڤ پێنگاڤێ دهێنەکرن، ئەو خەسلەتێن گشتی یێن ژێ دیار دبن مەیدانا ڤەکۆلینێن وێ دەستنیشان دکەن، کو گوهەرتنێن کیمیایی، فسیۆلۆژی، و دەروونی بخوە ڤە دهەلگرن))[٦]. وەرار د سیستەمێ پەروەردێ ژی دا ((ئەو کریارن یێن هەول ددەن شیانێن تاکێن جڤاکێ بۆ کاری زێدە بکەن و ب وەبەرهێنانا مرۆڤیی (Human Investment) دهێتە بناڤکرن))[٧]. ئەو کریار ژی، لایەنێن فێرکرنێ و راهینانێ و کارامەبوونێ ڤەدگرن. کارامەیێ ژی دوو لایەنێن سەرەکی هەنە کو د ئەڤێ ڤەکۆلینێ دە جهێ خوە گرتینە، ئەو ژی وەرگرتن و وەرارە. ئەو وەرارا پتر هەڤبەندی ب بابەتێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ ڤە هەیە وەرارا ویژدانییە ل نك زارۆکی، ب تایبەتی ئەوێن ل داویا قۆناغا خوەندنا بنەرەت دا نە. د ئەڤێ قۆناغێ دا ((زارۆك پتر یێ هێمن و هاوسەنگە. زارۆك د ئەڤێ قۆناغێ دا زوو شاد و زوو توورە نابیت هەروەکو د قۆناغا زارۆکیا پێشوەخت دا بوو، بەلکو هزر دکەت و درك دکەت و ئەو تشتێن بۆ توورەبوون و هەلچوونێ ورووژێنەر بن ب هەند وەردگریت و رازی ژی دبیت ئەگەر زانی یێ شاشە. هەروەسا بابەتێ توورەبوونێ دهێتە

گوهەرتن كو ژبلی ژ ئەوێ هەلچوونا ب ئەگەرا تێربوونا پێدڤیێن مادی چێ دبیت دبیتە فهێتی یان داشكەستن ژ ئەوان تشتێن هەلچوونێن وی دئازرینن، ئانكو تشتێن مەعنەوی))[8]. چەوانیا وەرارا ویژدانیا زارۆكی ژی لایەنەكێ سەرەكییە د پرۆگرامێن خوەندنێ دا، ب تایبەتی د هەلبژارتنا ئەوان دەقێن ئەدەبی و رێكێن شرۆڤەكرنا وان.

٢-٣ كارامەیی

كارامەیی د هێتە ناساندن كو ((لەزگینی و هویریی یە د ئەنجامدانا كارەكی دا دگەل بەرچاڤوەرگرتنا كورتیا ئەوی وەختێ بۆ دهێتە تەرخانكرن))[9]. د ئەڤی سەردەمی دا، بایەخەكا هەمەلایەنە ب كارامەبوونێ دهێتەدان و ((كو مرۆڤ ل هەر جڤاكەكێ ژ جڤاكان دا بژیت و پشكدارییەكا كارا تێ دا بكەن، دەبیت خوە فێری كارامە و زانستێن بنگەهین یێن پێدڤی بۆ سەركەفتنێ د ژینێ دە بكەن))[10]. ل سەر ئاستێ پەروەردەیێ ژی، پویتە ب كارامەیێن بنەڕەتییێن هزركرنێ (Core Thinking Skills) دهێتەدان. هزركرن ب خوە ژی كارامەیەكا پراكتیكییە گوزارش ژ چالاكیێن زیرەكیێ دكەت. ئەڤە ژی پێنگاڤەكا سەرەكییە دناڤبەرا بابەتێ پرۆگرامێ خوەندنێ و پرۆسا فێركرنێ دە، كو ب شێوەیەكێ ڕەمەكی ناهێتەكرن، بەلكو دەبیت لدویڤ پلانڕێژییەكا موكم برێڤە بچیت، داكو باندۆرا وێ یا ئەرێنی ل سەر وەرارا مەعریفی یا قوتابی هەبیت، لەوما د هەلسەنگاندنێن وێ یێن كردەیی و هزری ژی دا پشت ب چەند تیۆرێن ڤەگواستنا باندۆرا فێربوونێ ڤە دهێتە بەستن، وەكو تیۆرا توخمێن وەكهەڤ، تیۆرا گشتاندنێ، تیۆرا چەڤەنگی، تیۆرا مەعریفی، تیۆرا ڕاهینانا فۆرمالیزمی[11]. ژبۆ دیاركرنا ئاستێ لێهاتیا پرۆگرامێ خوەندنێ ژی پێویستی ب هەلسەنگاندنێن سالانە هەیە، هەلسەنگاندنێن سالانە ژی دەبیت ل سەر بنەمایێ هەڤسەنگیا دناڤبەرا ئەوان ئامانجێن پرۆگرامێ خوەندنێ بۆ هاتیەدانان و ئەو ئەنجامێن د پراكتیزەكرنا وێ دا بدەستڤەهاتین بهێنەئەنجامدان و پاشان درستیا وێ ژی بهێتە پشتڕاستكرن. یەك ژ ئالاڤێن سەرەكی یێن هەردوو پرۆسێن پراكتیزەكرن و هەلسەنگاندنێ ژی كارامەیینە. ب چەوانیا بكارهێنانا كارامەیێن فێركرنێ دهێتەكرن، كارامەیی ژی چەندین جۆر و ب چەندین رێكێن جودا دهێنەكرن، ژ ئەوان بۆ نموونە:

-فێركرنا كارامەیێن هزركرنێ یە، ((كو چار رێكێن وێ هەنە: هزركرنا ڕەخنەیی، پێدان، فەلسەفە بۆ زارۆكان، چارچیڤا هزركرنا ڕەخنەیی))[12].

- فێركرنا كارامەیێن زانستی ((كو ژ سەرنجدان، پۆلینكرن، پیڤان، گەیاندن، پێشبینیكرن "ب ئەنجام گەیشتن"، ئەزموونگەری، گریمانە دانان، زەفتكرنا گوهەرتنان پێك دهێت))[13].

هەروەسا كارامەیێن شرۆڤەكرنا ئەدەبی ژی هەنە كو بابەتێ ئەڤێ ڤەكۆلینێ یە.

٢-٤ شرۆڤەكرن

شرۆڤەكرن د رامانا خوە یا گشتی دە ((پۆختەیەكا بەرنامەرێژییە ژ لێگەرینەكێ یان گوتارەكێ سەرهەلددەت داكو بیرێن بنەرەتیێن وێ ئاشكرا بكەت))[١٤]. د فەلسەفێ دا، دهێتە ناساندن كو ((رێبازەكا گشتیە مەبەست ژێ دابەشكرنا كۆپشكێ یە بۆ پشكێن خوە و ڤەگەراندنا ئەوی تشتییە بۆ توخمێن ژێ پێكهاتی))[١٥]. د زانستا جوانناسیێ ژی دا، شرۆڤەكرن دهێتە پێناسەكرن كو((ئەو ناڤێ تەلسماوی یە یێ بۆ دوو پارچەیان دهێتە بنیڤیكرن))[١٦]. لێ د پرۆگرامێن خوەندنێ دا ئەو بۆچوون هویرتر دبیت و مۆركەكا پسپۆری وەردگریت دەما ((لدویڤ پێوەرێن دەستنیشانكریێن ڤەكۆلەر دهەلبژێرن و لدویڤ پلاندانانەكێ و ئامانجێن وێ یێن دارێژتی پێكهاتەیێن بابەتێ گەیاندی یێ هاتیە بیستن یان خوەندن دهێتە ژێكڤەكرن و دیاركرن))[١٧]. پێگەیێ شرۆڤەكرنێ هێشتا گرنگتر دبیت وەكو لایەنەكێ دەستنیشانكریێ پرۆگرامێ خوەندنێ وەردگریت، بۆ نموونە: لایەنەكێ زانستی یان كۆمەلایەتی یان ژی ئەدەبی... و هەر یەكی ژ ئەوان ئەدگار و پرەنسیپێن تایبەت ب خوە ڤە هەنە و بكاردهینیت.

٢-٥ شرۆڤەكرنا ئەدەبی:

هەر چەندە شرۆڤەكرنا دەقەكا ئەدەبی ((هەولدانەكە بۆ ڤەخوەندنەكا هویرا كارەكێ ئەدەبی كو هەموو بەشێن وێ ڤەگریتن، و پویتە ب وردەكاریێن پێكهاتەیێن زمانەڤانی و مۆسیقایی و ئالاڤێن رەوانبێژی و كۆبێژی یێن دیكە ددەت ئەوێن دچنە دناڤ پێكهاتەیا بنیاتێ روخسارێ هونەری و رامانێن، دوور ژ باندۆرێن دەرڤەیی دا))[١٨]، لێ هەولدانەكا هۆسا كارەكێ ئاسان نیە بۆ قوتابیەكێ پۆلا هەشتێ بنەرت كو بشێت دەقەكا ئەدەبی شرۆڤە بكەت، چونكە شرۆڤەكرنا ئەدەبی ((پشت ب شرۆڤەكرنەكا گشتی و چەندین شرۆڤەكرنێن دیكە یێن دكەڤنە د ناڤ تەڤایا رۆنانا وێ دا دبەستیت، ب شێوەیەكێ وەسا كو چەند ئاخفتنێن سەرڤەیی نینە، بەلكو ئەوان بناس و هۆكاران بۆ دابنێت یێن كارەكێ موكم و هەڤگرتی ژێ درست ببیت، كو هەموو بەش و پارچەیێن وی كاری ب توندوتولی پێكڤە هاتبنە گرێدان))[١٩]. لێ دەبیت كار ژبۆ ئامادەكرنا وی بۆ ڤی لایەنی بهێتەكرن.

٢-٦ كارامەیێن شرۆڤەكرنێ

كارامەیێن شرۆڤەكرنێ ئەو ((هزركرنەیە یا كو لدویڤ هویردەكاریان دگەرێت داكو ژ هەڤبەندیێن وان دلنیا بیت، ئەوێ كەلێنا ژ زانیاریێن ب رێیا تاقیكرنەڤەیا بەش و هەڤبەندیێن وێ پێك دهێت راڤە بكەت))[٢٠]، ئەو هەڤبەندی ژی ((لەوانەیە هەڤبەندیێن دەمی یان شوینی یان هەژمارەیی یان لۆژیكی یان ژی دەروونی بن، و چێدبیت هەڤبەندیێن خستنەسەر یان هەڤبەندیێن وەكهەڤی یان ژی هەڤدژ بن))[٢١]. د پلانا فێركرنێ ژی دا، ئامانجێن هەڤپشك د ناڤبەرا سەركەفتنا پیشەیێ مامۆستای و خواستێن قوتابی

دا هەنە. كارامەيێن شرۆڤەكرنا دەڤان ژی ئاستەكێ هەرە بلندە د پرۆسا فێربوونا قوتابی دا. ب نەبوونا ئەوان شرۆڤەكرنان ((قوتابی ژی شیانا خوە ژدەستددەت ب تایبەتی ئەگەر ئەوێ دەقێ وەكو بنیاتەكێ تێكۆز وەرنەگریت، چونكە هەر توخمەك دگەل توخمێن دیكە یێن وێ دا تەڤایەكا تەواوكار پێكدهینیت))[٢٢]. داكو بیاڤەكێ گونجایی ژبۆ ئەوێ پرۆسەیێ فەراهەم ببیت. پێدڤی ب هنەك كارامەیێن پالنەر هەیە ئەوژی ((بالكێشیا قوتابی یە بۆ فێربوونێ، بەرهەڤكرنا كاودانەكێ كو یارمەتیا قوتابی بدەت ل سەر بالكێشیا وی بۆ فێربوونێ، بالكێشیا قوتابی بۆ چالاكیێن فێربوونێ بپارێزیت، كاودانێن هاندەر بۆ قوتابی بهێنە بەرهەڤكرن داكو د چالاكیێن هەمەڕەنگێن فێربوونێ دا بەشدار بیت، بەشداریێن ئەرینی یێن قوتابی بهێنە پتەوكرن))[٢٣]. فێربوون ژی وەكو پرۆسەكا خودی ((گۆڕانكارییەكا ڕەفتاریی ـ تا ڕادەیەكێ ـ بەردەوامە و ب شارەزابوونێ درست دبیت))[٢٤]، كارامەیێن پالنەرێن وێ ژی ڕێخوەشكەرن ژبۆ ئەنجامدانا كارامەیێن فێركرنێ. كارامەیێن شرۆڤەكرنێ ژی یەك ژ هەشت گرویێن كارامەیێن هزركرنا ئەبستمۆلۆژییە ئەوێن كۆمەلا ئەمریكی یا پێشڤەبرنا پرۆگرام و فێركرنێ د بیست كارامەیێن بنگەهی یێن هزركرنێ دە دەستنیشانكرین[٢٥]، كو چێدبیت فێربوون و پتەوكرنا وان ل قوتابخانەیان دەست بدەن. هەر لدویڤ ئەوێ پۆلینكرنێ كارامەیێن شرۆڤەكرنێ دبنە دوو جوین:

أ ـ دەستنیشانكرنا خەسلەت و پێكهاتەیان: جوداهی د ناڤبەرا تشتان و ناساندنا خەسلەت و پارچەیێن وان.

ب ـ دەستنیشانكرنا هەڤبەندی و جۆران: ناساندنا ئەوا ڕێكێن پێكهاتەیان پێكڤە گرێ ددەن.

كارامەیێن شرۆڤەكرنا ئەدەبی ژی یەك ژ ئەوان كارامەیێن شرۆڤەكرنێ یە و هەردوو جوینێن سلال ژی بنەمایێن وێ یێن سەرەكینە و بابەتێ ئەڤێ ڤەكۆلینێ ژی لدویڤ ڕێچكا وێ دچیت.

٣ ـ پشكا یەكێ: جۆرێن كارامەیێن شرۆڤەكرنا دەقێن ئەدەبی یێن د كتێبێ دا

٣-١ بەرایی: هنەك ژ كارامە یێن سەرەكی، كو پشكەكن ژ شارەزابوونێن پەروەردەیی دناڤ پرۆگرامێ خوەندنا فەرمی دا، پێویستە ب شێوەیەكی زانستی و بەرنامەڕێژكری بكەڤنە بەردەستێ مامۆستا و قوتابیان[٢٦]. هەر كتێبەكا د پرۆگرامێ خوەندنێ دا دهێتە پەسەندكرن، دوو لایەنێن گرنگ بخوەڤەدگریت: یەك ژ ئەوان، ئەو زانیارینە یێن مامۆستا د پرۆسا فێركرنێ دە ڕۆندكەتەڤە، یا دوویێ ژی ئەو كارامەیینە یێن قوتابی فێردبیت. كتێبا زمان و ئەدەبی كوردی یا پۆلا هەشتێ بنەڕەت[٢٧] ژی ئەوا هاتیە پەسەندكرن تنێ بایەخ ب لایەنێ یەكێ دایە كو پێدانا زانیاریانە و لایەنێ دوویێ ژی ژ ئالیێ تیۆری ڤە هیچ تشتەك بۆ نەهاتیە تۆماركرن[٢٨]. بەلكو بۆ ئارەزوو و شیانێن پراكتیكی یێن مامۆستای بجە هێلایە، كو لدویڤ بۆچوونا خوە شرۆڤە بكەت. ئەڤە ژی دێ مامۆستایی و قوتابیی

بێ بەش كەتن ((ژ ئەوێ تێگەهشتنا هویر و قوول بۆ شعرێ، چونكە ئەم تەنها هنگی بایەخێ بەس ب ڕۆخسارێ شعرێ نادەین دەما نزانین دێ چ ل شعرێ بخوە كەین))[٢٩]. ئەڤ بۆچوونە ل سەر هەموو ژانرێن دیكە یێن ئەدەبی ژی جێبەجێ دبیت. لەوما ژی ئامادەكرنا ئەوان كارامەیان ب شێوەیەكێ بەرنامەڕێژكری و گونجای دگەل سیستەمێ پرۆگرامێ مۆدێرنێ خوەندنێ و پەیڕەوكرنا ڕێبازێ تەواوكاریێ ئەدەبی ئەركێ ئەوێ لێژنەیا پسپۆرە یا پرۆگرامێ خوەندنێ دادنێت و ڕاستەخوە سەرپەرشتیا وێ دكەت. ژبەر نەبوونا كارەكێ هۆسا د كتێبا ناڤبری دا، د ئەڤێ پشكێ دە نەهـ كارامەیی هاتینە دەستنیشان كرن[٣٠]و لدویف ئاستێ وەرارا پەروەردەكرنا قوتابیێن ئەڤێ پۆلێ هاتینە ڕاڤەكرن، داكو بشێن ئەوان دەقێن ئەدەبی یێن د كتێبێ دا هەنە ب شێوەیەكێ زانستی وەربگرن. ژ ئالیەكێ دیكە ژی ڤە، ئەو ئامانجێن پەروەردەیی یێن تایبەت ب ئەوێ كتێبێ ڤە بهێنە بدەستڤە ئینان:

٣-٢ ڤەدیتنا بیر و بیرۆكەیێن دەقێ:

بیر، ب یەكەم ڕەگەزا هەڵبەستێ دهێتە دانان، چونكە ژ لایەكی ڤە بیاڤەكێ ژبۆ پەیدابوون و چەوانیا بكارهێنانا ڕەگەزا سۆزێ فەراهەم دكەت، ژ لایەكێ دیكە ژی ڤە پێوەرا پێشینەیە كو بەها یێن ستاتیكی یێن دەقا ئەدەبی پێ دهێنە هەلسەنگاندن. ب ئەڤی شێوەیی بیر پالپشت و ڕێخوەشكەرە داكو مەبەستا هەلبەستێ د جۆر و گەشەكرنا سۆزەكێ دە بەر جەستە ببیت. دەستنیشانكرنا بیرا ئەدەبی ژی یەك ژ كارامەیێن سەرەكی یێن شرۆڤەكرنا وێ نە. گرنگیا ئەوێ دەستنیشانكرنێ ژی د چەوانیا ڤەدیتنا بیرا سەرەكی دە دیار دبیت و باندۆرا وێ ل سەر ئەوان بیرێن پشتگیرێن ژێ چێ دبن هەیە. ئەو ڤەدیتن ژی ب دوو جۆران دهێتە دەرئێخستن:

٣-٢-١- ڤەدیتنا بیرا سەرەكی

ناڤەرۆكا هەر هەلبەستەكێ گوزارش ژ بابەتێ وێ دكەت، چونكە ((هەر بابەتەك یان توخمەكێ بابەتان ب باشترین و ژیریترین شێواز دهێتە بكارئینان دەمێ ژ بنەڕەت دە ژبۆ ئەوا بۆ هاتیەدانان بكاردهێت))[٣١]. شیعری ژی ژ شێوازێن هەری بالایێن دەربرینا مرۆڤی یە، ب تایبەتی دەما هەستەكا هەڤپشكا مرۆڤایەتیێ دكەتە بابەتەك، بەهرا پتر ئەوان جۆرێن بابەتان ژی ژ بیرەكێ درست دبن، بیر ژی ژ ڕاستییەكا گەردوونی یان فەلسەفی یان جڤاكی یان ژی دەروونی پەیدا دبیت. د ساتەوەختەكێ هەستیار دا، ئەدیب ئەوێ بیرێ وەكو ڕاستییەكێ ددۆزتەڤە و دكەتە ناڤەرۆكا هەلبەستا خوە. ئەڤە ژی مە نێزیكی ئەوێ بۆچوونێ دكەت كو ((بابەتێ شعرێ ڕاستی نیە، و ئەوێ چو بابەت نینە ژبلی شعر ب خوە نەبیت))[٣٢]. ئەڤ مەسەلەیا تایبەتمەندیا دەقا ئەدەبی پتر ڕووندكەتەڤە كو ((هەر لە ڕێگەی ئەو تایبەتمەندیەشەوە پێناسەی خۆی دەسازێنێ، لە لایەكی دیكەش وەك كارێكی ئیستاتیكی دەبینرێت، واتە چەشنێكە لە بەكارهێنانی زمان و دۆزینەوەو مەعریفە))[٣٣]،

لەوما ژی ئەگەر ڕادەیا داخباریا ئەدیبی ب ئەوی بابەتی د ئاستەکێ بلند دا بوو و ڤیا مەبەستا خوە وەکو زانیارییەکا سوودمەند بگەهینیت. د ئەڤی حالەتی دا، هەموو ڕەگەزێن دیکە یێن ئەدەبی دێ کەتە پالپشت بۆ ئەوێ بیرێ، داکو شعرییەتەکێ بکەتەبەر بیرا سەرەکیا دەقا ئەدەبی و تایبەتیا خوە د وێ دا بدۆزیتەڤە. ئەڤ جۆرێن دەقان د کتێبێن پرۆگرامێن خوەندنێ دا زۆرن. لێ دەما بیرا سەرەکیا دەقێ دبیتە پالپشتەك ژبۆ سۆزێ و سۆز دبیتە مەبەستا سەرەکیا وێ، ئەڤە دەرئێخستنا بیرا سەرەکی بۆ مامۆستای و قوتابیان ئالۆز و زەحمەتتر دبیت و کارێ لێژنەیا دانان و سەرپەرشتیکرنا کتێبێ ژی قورستر دبیت. لڤێرە پێشنیار دکەین کو هەردوو لایەن نەهێنە پشتگوه ئاڤێتن. بەلکو ڕێنماییێن گشتگیر د ڕابەرەکێ یارمەتیدەر دا بهێنە بەرهەڤکرن.

٣-٢-٢ ڤەدیتنا بیرۆکەیێن پشتگیرێن بیرا سەرەکی

دەقا ئەدەبی یا باش لدویڤ پێوەرێن پەروەردەیی و هەروەسا ل جەم هنەك ڕەخنەگرێن ئەدەبی ژی، ئەوە کو چەندین ڕاستیان د ڕامانەکا ئەدەبی دا بەرجەستە بکەت، ((هەروەکو ئەو ڕامان دگەل ڤەخوەندنێ پەیدا ببیت و چەوا دیار دبیت و ل کۆڤە بەرجەستە دبیت و هەڤبەندیێن وێ دگەل فۆرمێن دیکە یێن چالاکیێن ژیری چنە و کی ل سەر زال دبیت و چەوا دهێتە نرخاندن))[٣٤]. دەرخستنا ئەوان ڕاستیان ژ دوو ئالیان ڤە پێگەیێ دەقا ئەدەبی لجەم قوتابیان شرینتر دکەت. ژ ئالیەکی ڤە ب ساناهی دگەهتە بیرا سەرەکیا دەقێ، ژ ئالیەکێ دیکە ڤە ئاگاداری ئەوێ ڕەوشا سۆزداریا ئەدیبی دبیت و کەنالێن هەڤبەندیێ دناڤبەرا هەردوو ئالیان دا، کە ئەدیب هناردەرە و ئەویش وەرگرە درست دبن.

٣-٣ دەستنیشانکرنا مەبەستا دەقێ:

د هەر دەقەکا ئەدەبی دا مەبەستەك هەیە، مەبەستا وێ ژی د بابەتێ وێ دایە. دەقێن ئەدەبی یێن کوردی کو زۆربەی وان دەقێن شعرێ نە، ب تایبەتی ژ دەسپێکا ئەدەبیاتا کوردی تا سەرەتایا سەدسالیا بیستێ، لەوما ژی ئەمێ پتر بەحسا شعرێ کەین و ئەو ژی ل سەر هەموو ژانرێن دیکە یێن ئەدەبی هەڤجووت دبیت. بابەتێ دەقا ئەدەبی یا کوردی ژی وەکو هەموو ئەدەبیاتێن دیکە ب دوو ڕێیان دهێتە دەستنیشانکرن:

١- د هەلبەستا نوی و ژانرێن دیکە یێن ئەدەبی ژی دا، بابەتێ دەقا وێ د ناڤونیشانا (تایتل) وێ دایە و ((زمان و وێنەیێ ناڤونیشانی ژی د وردەکاریێن شعرییەتا هەلبەستێ دە دبهۆژن))[٣٥]. ئەگەر هەلبەستێ بابەتێن دی ژی تێ دا هەبن، هەلبەستڤان هەول ددەت بۆ هەر بابەتەکێ وێ ناڤونیشانەکێ لاوەکی دابنێت. ئەڤە ژی کارێ شرۆڤەکەرێ دەقێ ئاسانتر دکەت و ب ساناهی مەبەستا هەلبەستێ دهێتە دەستنیشاکرن، تەنانەت د تاقیکرنەڤەیێن (جلیفورد)ی دا جەخت ل سەر ڤەدیتنا ناڤونیشانێ دەقێ دهێتەکرن ((ژبەر کو ئەو تاقیکرنەڤە دوو شیانان ژ شیانێن داهێنانێ دپیڤیت کو (ڕەسەنی

Originality) و (ڕەوانیا هزری Ideational Fluncy) نە))(٣٦).

٢- د هەلبەستا كلاسیكا كوردی دا، كێم جاران شاعری ناڤونیشانەك بۆ دەقا خوە دانایە. كارێ وەرگری (خوەندەڤان) د دەستنیشانكرنا بابەتێ وێ دا قورستر دبیت، نەخاسمە دەما ژبلی بابەتێ سەرەكی چەند بابەتێن دیكە یێن لاوەكی ژی تێ دا هەبن. دەرئێخستنا بابەتێ سەرەكی د ناڤا ئەوان بابەتێن لاوەكی دا شارەزایەكا باش دڤێت، چونكە ((ناونیشان بێجگە لە ئەركی سەرنجڕاكێشان و ئاماژەكردن بۆ خودی تێكست، خۆیشی وەكو بابەت و وەكو تەوەر لە دوتوێی دەقی ئەدەبیدا بەرجەستە دەبێت و ڕەنگ دەداتەوە))(٣٧). لەوانەیە ئەڤ هاوكێشەیە بۆ قوتابیێ پۆلا هەشتێ بنەڕەت كارەكێ زەحمەتە، تەنانەت بۆ مامۆستای ژی كارەكێ دەستخوەش نەبیت. ئەڤە ژی كێشەیەكا زانستی یە د هەلبژارتنا هەلبەستان و دەرئێخستنا بابەتێن وان و یەكئێخستنا مەبەستێن ژێ دهێنە وەرگرتن دا.

گرنگیا ئەڤێ كارامەیێ ئەوە، كو مەبەستا هەر هەلبەستەكێ د دەستنیشانكرنا بابەتێ وێ دا دیاردبیت. ئەڤ پێنگاڤە ژی ژ دوو ئالیان ڤە یارمەتیا شرۆڤەكەری ددەت: ژ ئالیەكی ڤە ڕێخوەشكەرەكە ژبۆ تێگەهشتنا دەقێ و ژ ئالیەكێ دیكە ژی ڤە لێكدانەڤەیا دەقێ ژبۆ ڕاڤەكرنا ڕەگەزێن دیكە یێن هەلبەستێ دەستخوەش دكەت.

٣-٣ دەرهینانا بهایێن د ناڤ دەقێ دا

د دەرئێخستنا ئەڤێ كارامەیێ دا، دوو ئالیێن سەرەكی هەنە، كو هەر یەك ژ ئەوانا بنەماییێن خوە هەنە و ب شێوەیەكێ جودا دهێنە پێناسەكرن. ئالیێ یەكێ هەڤبەندی ب مەبەستا هەلبەستێ ڤە هەیە كو بهایێن بلندن، ئالیێ دوویێ ژی هەڤبەندی ب تەكنیكا ڕۆنانا هەلبەستێ ڤە هەیە كو بهایێن ستاتیكی یێن دەقا وێ نە. ئەڤان بهایان هەڤبەندی ب لایەنێ ژیری ڤە هەیە ((ڕەگەزێن ژیری ژی هەلویستێن بهایێن بالانە))(٣٨) و لێكدانەڤەیا سروشتێ ئەوان بهایان ژی ل پەی ناڤەرۆك و مەبەستێن وان دهێتەكرن، چونكە هەیە ((ئالاڤەكە بۆ مەبەستەكێ و هەیە د ناڤخوە دە مەبەستە. ئەوا یەكێ دەرڤەیی یە ئانكو ئالاڤە Instrumental و لدویڤ پێدڤی و خواستێن خەلكی دهێتە گوهەرتن، لێ ئەوا دوویێ دەروونی ـ خودی یە و خوە ژ ئەوان جیاوازیێن وەسا خوەسەر دكەت))(٣٩). لەوما ژی هەرچەندە بۆچوونێن جودا دەربارەی ناساندن و جۆرێن بهایێن بالا هەنە و لدویڤ هەر ڕێبازەكا فەلسەفی جیاوازیێن كێم و زێدە تێ كەتینە. لێ مامۆستایێ شرۆڤەكەر دكاریت ئەوان بهایێن د ڕامانێن مالك و هەڤۆكێن هەلبەستێ دا دەربینیت كو ب ڕەنگەكێ گشتی دبنە سێ جوین: بهایێن ڕوحی، بهایێن ڕەوشەنبیری، بهایێن زانستی، كو نێزیك دبیت ژ ((پاشماڤەیێن كەلەپووری ئەوان ڕۆژێن لێگەڕیانێن ئەپستراكت ل "چاكیێ" و "جوانی" و "ڕاستیێ" دكۆلیەڤە. خەلكی ژی نەدشیا ئەوێ دابەشكرنا سێ قولی چاكی و جوانی و ڕاستیێ

دگەل سیڤولیەكا دیكە دا هەڤتەریب بكەت كو ئەو ژی قنیاتێن ڤیانێ و ویژدان و هزرێ نە))[٤٠].

٣-٤ دەستنیشانكرنا جۆرێ سۆزێ

سۆز ب رامانا خوە یا گشتی ڤە ((رێكخستنەكا ویژدانی تا رادەیەكێ جێگیرە و ژ چەندین هەلچوونێن دەربارەی بابەتەكی خرڤەبووین پێك دهێت وەكو سۆزا دایكایەتیێ))[٤١]، ئەو پێكهاتن ژی خوەبەرهەڤیەكێ درست دكەت و رەفتارەكێ لدویڤ خوە دهینیت. ئەو رەفتار ژی لایەنەكێ گرنگە د پەروەردەركرنا قۆتابی دا. یەك ژ مەبەستێن دانانا بابەتێن ئەدەبی ژی د كتێبێن پرۆگرامێ خوەندنێ دا وەراركرنا لایەنێ دەروونیا زارۆكی یە. سۆز ژی پشكەكا سەرەكیا وی لایەنی ڤەدگریت، د هەمان دەم ژی دا رەگەزەكا سەرەكیا ئەدەبی یە و تایبەتمەندیێن خوە د دەستنیشانكرنا جۆر و چەوانیا دروستبوونا هەر هەلچوونەكێ دا هەیە، چونكە دەبیت ئەو ((سۆزێن كۆمەلایەتی یان سۆزێن بەزەیی و دلپێڤەبوونێ ژ سنۆرێ خوە یێ ئاسایی دەرباز بن و زێدەرۆیی ژی تێ دا بهێتەكرن. داكو ئەو دلنەرمی و بەزەیی و خوەشباوەرییێن باندۆرا خوە ل سەر سروشتێ مرۆڤایەتیێ هەیە، ب ئەوی شێوەیی كار بكەن كو بەزەیی و كارتێكرنەكا سۆزداری بەرهەم بهینن نەك ئەزموونەكا ئاكاری))[٤٢]. د ئەڤێ خالێ دا ئەدەب ژ لایەنێن دیكە یێن داهێنانان جودا دبیت، لەوما وا پێدڤی دكەت كو مامۆستا ب درستی ل سەر ئەوان هەلچوونان راوەستیت یێن دەروونا شاعری تێركری و ژ رادەی ئاسایی دەرچووین و كارەكێ وەسا لێ كری كو د دەقەكا ئەدەبی دا دارێشتی. مادەم هەلچوون ژێدەرا سۆزێ یە و د بنەرت دا ((رەوشەكا جەستەیی ـ دەروونیا ئازریایە، ئانكو مرۆڤ ب هەموو جەستە و دەروونا خوە ڤە پێ رارا دبیت))[٤٣]، ئەڤە ب رێكەكا لۆژیكی ڤە، هەڤبەندیا هەردوویان دێ هێتە دیاركرن و سەرەنجام دێ شێین بێژین كو سۆز ئەو هەلچوونا دەروونی یە یا د دەمێ ڤەخوەندنا هەلبەستێ دا چێدبیت.. و ((هەموو سۆز و ب تایبەتی ئەوێن رەنجەكا نەئاسایی بەرهەم دهینن، دەبیت بەرهەمێ وان د ئەوێ ساتەوەختی دا بگەهیت دەما ئەو گەهشتیە كۆپیتكا خوە و هێشتا تەنا نەبوویەڤە، ئەگەر وەسا نەبیت، نەشێت هیچ تشتەكی ئەنجام بدەت))[٤٤]. لڤێرە سێ فاكتەر ژبۆ درستبوونا كارامەیا سۆزێ پێویستن: رادەیا هەلچوونێن دەروونی یێن شاعری، جۆرێ ئەوێ سۆزا د دەقا هەلبەستێ دا هاتیە دەربرین، ئاستێ سۆزداریێ د كەسایەتیا مامۆستای دا. خالا سێیێ باندۆرەكا مەزن هەیە ل سەر هەردوو خالێن دیكە چونكە ((لاوازیا سۆزداریا وی رێكێ نادەت كو هنەك هەڤبەندییێن ئەرێنی درست بن، لەوما نە مامۆستا دكاریت تشتەكی بدەت و قوتابی ژی دێ هەست ب بێ توانایا وی كەن))[٤٥]. ئەڤە ژی ئەوێ چەندێ دگەهینیت كو دەستنیشانكرنا سۆزێ دەبیت د كەش و ژینگەهەكا سۆزداریێ دا بهێتە ئەنجامدان. ئەگەر هەر سێ كارامەیێن سلال هاتینە

بەحسكرن (٣-١، ٣-٢، ٣-٣) هەڤبەندى ب ژیری و هۆشمەندییا قوتابی ڤە هەبوو بیت، ئەڤە كارامەیا دەستنیشانكرنا سۆزێ ڕاستەخوە هەڤبەندی ب دەروونا وی ڤە هەیە. ئەو كارامەییێ یا د شرۆڤەكرنا هەلبەستێ ژی دا دهێتە دەستنیشانكرن، دێ سۆزا وی ورووژێنیت و لدویڤ ئەوێ باندۆرا لێ هاتیەكرن دێ ئەوێ دەقێ بەرهەم هینتەڤە. ئەڤە ژی مەبەستەكا سەرەكیا هەلبەستێ یە.

٣-٥ هەستكرن ب هارمۆنیكا مۆسیقیا دەقێ

كارامەیا ئەڤێ هەستكرنێ ژ دوو ئالیان ڤە ئامانجێن شرۆڤەكرنا دەقا هەلبەستێ جێبەجێ دكەت. ژ ئالیەكی ڤە پرۆسا چێژوەرگرتنێ مسۆگەر دكەت و ژ ئالیەكێ دیكە ڤە كریارا ڤەخوەندنێ ڕاست و دەستخوەش دكەت: چێژوەرگرتنا ل ژێر كاریگەریا هارمۆنیكا مۆسیقایێ یارمەتیدەرەكە ژبۆ وەرارەكا دەروونییا هێمن و سەلیقەدار و ڕێكوپێك. ڤەخوەندنا ڕاست ژی ئامانجەكا سەرەكیا فێركرنێ یە. ژ ئەركێن قوتابخانێ ژی ئەوە كو((بایەخدان ب قوتابی بهێتەدان داكو كارامەیێن ڤەخواندنەكا ڕەوان و درست (Reading Speed) فێرببیت، ئەڤە ژی یارمەتیا وی ددەت داكو لدویڤ تشتێن نوی یێن د جیهانا زانست و مەعریفی دا بگەڕیێت))[٤٦]. هەردوو ئامانجێن سلال ژی ڕێكێ ژبۆ دوو كریارێن دیكە یێن مەعریفی خوەش دكەن، ئەو ژی: دووبارەكرنا ڤەخوەندنێ و فێربوونا ڤەخوەندنا بلەزە. یا یەكێ كو ((دووبارکرنا ڤەخوەندنێ Relecture یە، ئەو ژی ئەوان بهایێن پەخشینێن د ناڤ دەقێ دا و ئەو كەسێ ل دویڤ دگەڕێت جارەكا دیكە ڤەدژینتەڤە))[٤٧]. یا دوویێ ژی كو ڤەخوەندنا بلەزە، قوتابی هوی دكەتە ((ئاخفتنەكا ڕەوان Improvisation و ژبۆ هەلویستێن نەهنگاڤ ژی ئامادە دكەت، داكو بۆ هەر كێشەیەكا دهێتەپێش بەرسڤدانا خوە یا درست هەبیت))[٤٨]، ژبلی كو فێری جورئەتا ئاخفتنێ دكەت و هەر ڤەخوەندنە ئەوی دكەتە خودان دەسەلاتەك ((هەروەكو ئەوێ دەسەلاتا داهینەری هەی، د ئەوێ تەڤلیهەڤیا دناڤبەرا دەقێ و خوەندەڤانی دا هەی دانوستاندنەك دناڤبەرا دەسەلاتا دەقێ و دەسەلاتا خوەندەڤانا دا چێدبیت و دینامیكیەك ژێ ئەنجام دێت كو ئازادیەكا فرەهتر و بیاڤەكێ خوەشتر پێ ددەت و تێ دا هەناسێ ددەت و چو مانا ژبۆ دەسەلاتا دانەری نامینن))[٤٩]. سەرەڕای هندێ ژی ڤەخوەندنا بلەز توانایا قوتابی ژبۆ ژبەركرنێ بهێز دكەت و ژبەركرن ژی كارامەیەكا هزری یە و مەرجێن ڕاهینانێ تێ دا هەنە.

٣-٦ دەستنیشانكرنا یەكەیێن شرۆڤەكرنا دەقێ

ئەو ئالاڤێن شاعر د ڤەهاندنا هەلبەستێ دا بكاردهینیت پەیڤن. هەلبژاتنا پەیڤان ژی ل نك ئەدیبێن كورد یەك ژ مەرجێن ئەدەبیبوونا دەقێ بوون، ب تایبەتی ((لە سەدەكانی شازدەمەوە تا سەرەتای سەدەی بیستەم. غەزەل و قەسیدەی كوردی بە گشتی و ئەوەی خەریكی سۆفیزم و پاڕانەوە (موناجات) و نەعت (بۆ پێغەمبەر) و پێدا

هەڵدان (مەدح) و شانازی (فەخر) بوون کەوتبوونە ژێر کار و زەبری زمانی عەرەبییەوە. بە تایبەتی وشە و زاراوەی زۆری فەلسەفە و سۆفیزم و شەریعەت و دەروێشیزم (تەریقەت) لە ناو ئەم جۆرە شیعرە دا بەدی دەکران))[٥٠]. ئەڤێ بۆچوونێ ل نك شاعرێن كورد بەردەوامی هەبوو و ئەوێن ل ئەدەبیاتێن كوردی ژی دكۆلیەڤە ل ئەوێ باوەڕییێ بوون كو ((بوێژەکانی ئێستامان هێشتا لە دەوری تاقیکردنەوە تێ نەپەڕیون. لە سەردەمێکیشا ئەژین کە تەنانەت ئەو فەرهەنگەی وشەی لێ هەڵبژێرن بۆ بەرهەمیان هێشتا لە قاڵبا نەمەییوە. ئەم هۆیە دەستی زۆرە لە وەدا کە پشتی تازە زوو نەتوانێ شوێن پێ پتەو کا لە مەیدانی هونەرەکەی خۆیا))[٥١]. لێ د ئەڤان سالێن داویێ دە، ئەڤێ بۆچوونێ هنەك پاشەكشەكریە و هێدی - هێدی پرەنسیپێن ڕێبازێن ڕەخنەیا نوی جهێ وان گرتیە، ب تایبەتی كو د شرۆڤەكرنا هەلبەستێ دا زیاتر پشت ب پێكهاتەیێن دەقێ دبەستیت و چەندین ڕێ یێن جودا جودا د ڕاڤەكرنا هەر پێكهاتەیەكێ دا پێڕەو دكەن. هەڤۆكا شعری ژی پێگەهـ و باندۆرا خوە هەیە د شرۆڤەكرنا بنیادێ هەلبەستێ دا، چونكە ((هەڤۆكا شعری د ڕامانا خوە یا تێرمۆلۆژی دە پێكهاتەیەكە ئەو بخوە تێرا خوە هەیە، چێدبیت ژ دێڕەكا شعری یان چەند دێڕێن شعری پێك بهێت و سەربخوەیا وێ سەربخوەیەكا ڕامانی نییە، بەلكو سەربخوەیەكا موسیقاییە، ژبەركو پشت ب ئەوێ ڤەڕێژا هەستی دبەستیت ئەوا دگەل درێژیا پێلا هەلویستا دەروونی و سۆزی و هزرییا ئەزموونا شعری ژ لایەكی ڤە ودگەل نەفەس درێژیا شاعری ژ لایەكی دیكە ڤە دگونجێت))[٥٢]. ب ئەڤی شێوەیەی بونیادێ زمانەڤانیا هەلبەستێ ژ پەیڤ و هەڤۆكان پێك دهێت، پەیڤ د هەلبەستێ دە ژ ڕامانا خوە یا ئاسایی لاددەن و مانایەكا دیكە یا ئیستاتیكی ددەن. ئەڤە ژی ((پرۆسەكا مەبەستدارە هەولددەت ڕامانێن فەرهەنگی تێك بشكینیت تاكو بگەهتە زمانەكێ نوی یێ كو پویتە ب ماقویلی و هویربینیا پەیڤان نەدەت))[٥٣]. ئەو مەودایا د ناڤبەرا هەردوویان دا هەیە لێلی و تاراتییەكێ درست دكەت. ئەركێ خوەندەڤانی ژی ئەوە هەول بدەت دناڤ ئەوێ تاراتییێ دا سەرەداڤێن هەردوو ئالیان بدۆزتەڤە و جارەكا دی پێكڤە گرێ بدەتەڤە.

٣-٧ ڤەدیتنا ڕامانان د وێنەیان دا

ئەدەب ڕامانەكا ڕاستوڕاستا ڕاپۆرترێژی نادەت، چونكە ((ئەوا دگەل ئەدەبی ب گشتی و ب تایبەتی دگەل شعرێ دگونجێت تەنها وێنەگەراییا ئاشكرایە، ئانكو ئەو دەربڕینا ب ڕێكا وێنەی دهێتە دەربڕین))[٥٤]. لەوما ژی شعرا ساف و زەلال ئەوە كو ((ئەو تشتێن ئەم دبینین كو چەقبەستی و ڕاوەستیاینە د ناڤ دل و هەستێن مە دا دبزڤن، هەروەكو شاعری ژیانا مە یا مرۆڤایەتی كریە بەرێ. ئەڤ بەرەڤچوونا وێنەگەرایی ل نك شاعران ژی ل دویڤ جیاوازیا ملەتان و ڤنیاتێن وان دهێتە گوهەرتن))[٥٥]. ئەڤ بۆچوونێن سلال ژی مە دگەهیننە ئەوێ ڕاستیێ كو وێنەگەرایی

پرۆسەكا خورسكییە و دگەل تەمەنێ مرۆڤی دچیت و ((زۆر جاران مێشكی زارۆكی وەكو ئەلبۆمەكا وێنەیێن كەلەكەبوویی دهێتە دیتن و ئەو شارەزایێن نوی یێن دهێنە پێشی وی ژی هەروەكو وێنە ژبۆ وێ ئەلبومێ دهێنە زێدەكرن. لدویڤ ئەڤێ بۆچوونێ ژی جیاوازیا بنگەهی یا د ناڤبەرا مێشكێن زارۆك و مەزنان دا د هەژمارا ئەوان پەیڤێن تێدا یە))[٥٦]. پشتی تەمەنێ دوانزدە سالییێ كو تەمەنێ سنێلەییێ كو بیاجیە ب قۆناخا پێنجێ یا وەرارا زیرەكیا زارۆكی دادنێت (فۆرمالیزما ، وێنەگەرایی) و ((د ئەڤێ قۆناغێ دا سنێلە ژ توخیبێن دۆرهێلا هەستپێكری رزگار دبیت و بەرەڤ دركپێكرنا تیۆر و پرەنسیپان دچیت))[٥٧]. ، زارۆك دشێت رامانێن پەیڤ و دەستەواژەیێن نەهەستپێكری بزانیت و د مێشكێ خوە دا وێنەیێن وان بەرجەستە بكات. ئەڤ پرۆسە ژی ـ هەتا رادەیەكێ ـ یا نێزیكە ژ ئەوێ پرۆسا خوەندەڤان تێدا پەیڤ و هەڤۆكێن هەلبەستێ ئەوێن فۆرما وێنەیان هەی جارەكا دیكە د مێشكێ خوە دا رامانێن وان لێكددەتەڤە و ژ مەبەستا وان تێ بگەهیت. ئەو هەردوو پرۆسە ژی پێكڤە رێكارەكا زانستی دەستخوەش دكەن، ئەو رێكار ژی یارمەتیا دانەرێن كتێبێن پرۆگرامێن خوەندنێ ددەت، كو چ بابەت دگەل وەرارا هزركرنا قوتابی دگونجن.

٣-٨ دەستنیشانكرنا درست و خوازە

درست و خوازە دهێنە ناساندن كو ((یا ئەولی بكارهینانا ئەوێ پەیڤا تاكە كو بۆ ئەوی تشتی بخوە بكاردهێت یێ بۆ هاتیە دانان، لێ یا دوویێ پەیڤەكە ژبۆ رامانا وێ یا راستەقینە بكارناهێت))[٥٨]. هندی (درست) ـە دبیتە ((سێ بەش: درستی زمانی، درستی نەریتی، درستی دەستووری))[٥٩]. لێ خوازە ((بە شێوەیەكی گشتی دوو جۆرە: ١- خوازەی زمانی، ئەویش دوو لقە: خواستن و خوازەی بەرەڵلا ٢- خوازەی ژیری))[٦٠]. د ئەڤێ كارامەیێ دا تێ جیاوازی دناڤبەرا درستی و خوازە دا هاتیەكرن و پێویست ناكەت مامۆستا هایا قوتابی بۆ (وەكهەڤی) و (دركە) یێ ببەت، هەرچەندە ئەو ژ خوازەیێ نزیكن و هەرسێ ژ هونەرێن رۆنبێژییێ نە و دەبێ مامۆستا ئاگاداری وردەكاریێن هەڤبەندی و ژێكنێزیكرنا وان بیت، چونكە وەكهەڤی ((بەرانبەركرنا دوو تشتێن وەك یەكە، هنەك جاران ژبۆ پالپشتیكرنا تشتەكی بەرنیاس ژ پێخەمەت راڤەكرنا تشتەكێ نەبەرنیاس دهێتە بكارهینان. بۆ نموونە، ژبۆ راڤەكرنا ئەو پێرۆیا جۆكێن رویبارەكی پێكدهینیت ب بنەدارەكێ دهێتە بەرانبەركرن))[٦١]. لێ خواستن كو لقەكا سەرەكییە ژ خوازەی ((توخمەك نیە ژ دەرڤەی هزركرنا مە، لەوما ژی ئەم د هزركرنا خوە دە ژ تشتەكێ نەوندا بۆ تشتەكێ وندا دچین، ژ توخیبێن زاراوەكا بەرنیاس بۆ راستیەكێ یان هەلویستەكێ نەبەرنیاس دبەین))[٦٢]. ئەڤانە ژی هەڤبەندیەكا دگەل دركەی هەی، لێ ((دركە ئەوەیە كە راستەو راست ناوی شتێك نەبەی بەڵكو بچی ناوی شتێكی تر ببەی كە پەیوەندی بە مانای یەكەمەوە

هەبێت بۆ ئەوەی پیاو لەو مانا باسكراوە بۆ مانا مەبەستە هێما بۆكراوەكە بچێ))[٦٣]. ئەوا فەرە كو قوتابی پەیڤێن درست ژ پەیڤێن خوازە جودا بكەت. لایەنێن دیكە یێن ڕەوانبێژیێ دێ ل قۆناغێن ویڤەتر فێربیت.

٣-٩ جیاوازی دناڤبەرا شێوازێ ڕاگەیاندنی و شێوازێ دانانی

ئاخفتن دبیتە دوو بەش، بەشێ یەكێ ڕاگەیاندنە(خەبەری) یە و بەشێ دوویێ ژی دانانە (ئینشائی)یە. ئەوێ یەكێ كو خەبەرە ((دوو لا هەڵئەگرێ، ئەوە هەڵئەگرێ كە ڕاست بێ و هێنابێتی، ئەوەش هەڵئەگرێ كە ڕاست نەبێ و نەیهێنابێ))[٦٤]. لێ دانانی (ئینشائی) ((درۆیی لە قسەكەدا هەڵناگرێ، هەر یەك قسەیە، فەرمانێكەو ئەڵێیت بیكە، بهێنێ و نەهێنێ تۆ فەرمانی خۆتت داوە))[٦٥]. ب ئەڤی شێوەیەی ئاخفتنا دانانی ((ناڤەرۆكا وێ بدەستڤەناهێت و ناهێتە سەلماندن ژی ئەگەر قسە پێ نەهێتەكرن و دوو جۆرێن وێ هەنە: داخازكری و نەداخازكری و جۆرێن داخازكری وەكو: خۆزیك، پرسیاری، فەرمانپێكرن، فەرمانپێنەكرن، گازیكرن))[٦٦].

٤ - پشكا دوویێ:

بەرنامەیێ جێبەجێ كرنا وەرارا كارامەیێن شرۆڤەكرنا ئەدەبی

٤-١ بەرایی: هەر یەك ژ كارامەیێن هاتینە دەستنیشانكرن، پێویستی ب پراكتیزەكرنێ یە، ژبۆ هەر یەك ژی ژ ئەوان كارامەیان وانەیەك هاتیە تەرخانكرن. ژبەركو هەژمارا هەلبەستێن د كتێبا زمان و ئەدەبێ كوردی دا نەهن و هەژمارا كارامەیان ژی نەهـ بوون، لەوما دێ هەول دەین كارامەیا یەكەم (دەستنیشانكرنا بیرا سەرەكی) ل سەر یەكەم هەلبەستا كتێبی كو ب ناڤونیشانێ(گەورەیەك) یا هەلبەستڤان (موفتی پێنجوینی) یە جێبەجێ بكەین، وەكو نموونەیەكا پێنگاڤ ڕێزبەندكری. ب هەمان شێوە بۆ هەر هەلبەستەكا دیكە، كارامەیەك بهێتە پراكتیزەكرن.

٤-٢ وانەیا یەكێ

٤-٢-١ ناڤونیشانێ وانەیێ: دەرهینانا بیرا سەرەكی ژ هەلبەستا (گەورەیەك).

٤-٢-٢ دەمێ تەرخانكری بۆ وانەیێ: سێ دەمژمێر[٦٧].

٤-٣ ئامانجێن وانەیێ: ئامانجێن ئەڤێ وانەیێ ئەون كو پشتی قوتابی تێگەهشتین بكارن:

١- زاراوەیا بیرا سەرەكی بناسن و چەمكێ وێ ژی لێك بدەنەڤە.

٢- گرنگیا ڕەگەزێ بیرێ د بنیاتێ هەلبەستێ دە بزانن، تێبگەهن كو ڕەگەزێن دیكە ژی ل سەر وێ دهێنە بیناكرن.

٣- بیرا سەرەكی بهەلسەنگینن كو چەندا پەسەندە و بۆچی؟.

٤- قوتابی ڕابهێن كو بزانن دێ چەوا بیرا سەرەكی د هەر هەلبەستەكێ دە دەربینن.

٤-٤ ناڤەرۆكا وانەیێ

گەورەیەك

شاعر: موفتی پێنجوینی

گەورەیەك بۆ كەس نەبێ سێبەری
خۆم بۆ بگێڕم لە دەوری سەری؟
بە وشكی بۆچی ببمە مەیتەری
وەختێ دەركەوێ هەستم لەبەری
هەر خۆی دایما هەولّی ژیانی بێ
یا خوا ئەو گەورە بەشی نەمان بێ
گەورەیەك چاوی لە فەقیر نەبێ
دەربەست ژیانی جوان و پیر نەبێ
مێمل بە ماڵ و دوژمن بە جان بێ
یا خوا ئەو گەورە بەشی نەمان بێ
گەورەیەك ساتێ لەژێر دەستی ئەو
ئارامم نەبێ بێ خۆراك و خەو
پاسەوانی بم بە ڕۆژو بە شەو
جوین و شەقیش بێ بەراتەكەی ئەو
ئەگەر شۆرەتی وەك سلێمان بێ
یا خوا ئەو گەورە بەشی نەمان بێ

٤- ٥ ڕۆنڤەكرنا ڕامانا گشتی یا دەقێ:

٤-٥-١ شاعر (موفتی پێنجوینی ١٨٨١-١٩٥٢) بهێتە ناساندن. زۆربەی ژیانا خوە ب هەژاری و مشەختی بریە سەری. هەلبەستێن وی ژی پتر كۆمەلایەتینە. ئەو هەلبەستا هاتیە هەلبژاردن ژی هەژاران هشیار دكەتەڤە كو چەوا سەرەدەریێ دگەل ئەوانێن خەمخۆرێن هەژارێن ملەتی خوە نە و ئەوێن تەنها های ژ بەرژەوەندیا خوە هەیە و هیچ بهایەكی بۆ وان دانانێت.

٤-٥-٢ ڤەخوەندنا بێدەنگ ژ لایێ قوتابیان ڤە و پاشی هنەك پرسیار ل وان بهێنەكرن، وەكو:

أ- بیرا سەرەكی د ئەڤێ دەقێ دا چیە؟

ب- دوو یان سێ بیرێن لاوەكی ژ ئەڤێ دەقێ دا دەربینە؟

ت- وێنەیەكی ئەدەبی دەستنیشان بكە و چ ڕامان ژێ دەردهینی؟

پ- هنەك ژ ئەوان پەیڤێن گران د دەقێ دا دەستنیشان بكە؟

٤-٥-٣ گەنگەشە و پرسیاران دەربارەی ئەوان بیرێن گشتی بكە؟

٤-٥-٤ ڤەخوەندنەكا نموونەیی یا كو دەربڕینێ ژ مانایێ بكەت ژ لایێ مامۆستایی ڤە بهێتە پێشكێشكرن.

٤-٥-٥ هنەك قوتابی یێن زیرەك ب جوانی ڤەخوینن.

٤-٥-٦ دەقا هەلبەستێ بۆ چەند یەكەیێن هزری بهێتە دابەشكرن. پاشی هەر یەكەیەك ب ئەڤی شێوەیێ خوارێ بهێتە چارەسەركرن:

أ- ژ لایێ قوتابیەكی بهێتە ڤەخویندن.

ب- ئاریشێن زمانەڤانی بهێنە چارەسەركرن.

ت- ڕامانا گشتی یا ئەوێ یەكەیێ بهێتە گەنگەشەكرن و ب ڕێیا بكارهینانا ئالاڤێن فێركرنێ ڤە بهێتە ڕۆنڤەكرن. بۆ نموونە (وێنەیێ كابرایەكی ئاغا ـ وەكو چەوسێنەرەكێ بێ نەمەك).

پ- لایەنێن ستاتیكی یێن دەقێ بهێنە گەنگەشەكرن.

ج- ڕامانا گشتی یا دەقێ بهێتە گەنگەشەكرن. (كو هەموو كارامەیێن شرۆڤەكرنا ئەدەبی یێن د

پشكا دوویێ دا هاتینە بەحسكرن ب خوە ڤە بگریت). لدویڤ ئەڤێ پێڤاژۆیێ:

٤-٦ پێنگاڤێن پێڤەژۆیا وانەیێ:

٤-٦-١ بەرایی

باشتر وایە پێڤاژۆ ب ئەڤێ پرسیارێ دەستپێ بكەت و دگەل قوتابیان بهێتە گەنگەشەكرن:

***جیاوازی دناڤبەرا بیرا سەرەكی و بیرۆكەیێن لاوەكی د ئەڤێ دەقێ دا چنە؟**

- پشتی گەنگەشەكا رێكوپێك دگەل قوتابیان دهێتەكرن. مامۆستا دێ رۆنكەتەڤە كو بیرا سەرەكی گرنگترین توخمە د بنیاتێ دەقێ دا. چونكە ئەڤ توخمە راستی یان رامان یان ژی ناڤەرۆكا دەقێ یە. هەروەسا لایەنێ هۆشمەندیا شاعری ڤەدگریت. ئەڤێ بیرێ چەندین بیرێن دیكە یێن لاوەكی ژی ژێ دەردچن و پێڤە دهێنە بەستن. پاشی جیاوازی دناڤبەرا بیرا سەرەكی و بیرا لاوەكی دا هێتە رۆنڤەكرن.

٤-٦-٢ پێنگاڤێن وەرارا ئەڤێ كارامەیێ:

ژبۆ وەرارا ئەڤێ كارامەیێ یا فەرە مامۆستا ئەڤان خالێن خوارێ بكاربینیت:

١- ڤەخوەندنەكا نموونەیی یا دەقێ بكەت.

٢- ب رێیا گەنگەشە و دانوستاندنێ، ئەوێ دەقێ بۆ چەندین یەكەیێن بیری دابەش بكەت و پاشان هەر بیرۆكەیەكا لاوەكی دەربینیت، و ل پێش چاڤێن قوتابیان تۆمار بكەت:

- ژ مالكا(١-٣): شاعر گلی و گازندەیان ژ رێبەرەكی دكەت، كو خەمخۆرێ كەسانێن دەوروبەرێ خوە نیە و بەرانبەر خەمساریا وی هەلویستەكا هۆشیارانە وەردگریت.

- ژ مالكا(٤-٥): ئاگادارکرنەكە كو ئەو مەزنێ تنێ تەفشییێ بەرۆكا خوە بیت، خەلك حەژێ ناكەن و نفرینا نەمانێ بۆ دخوازن.

- ژ مالكا(٦-٨): مەرجێ سەرەكیێ كەسانێ مەزن رازیبوونا خەلكی یە، هەموو ناڤداریا وی مفایێ وی نادەت ئەگەر زۆری و ستەم بكارهینا.

ب رێكا دانوستاندن و گەنگەشێ ڤە و ب ئالیكاری و سەرپەرشتیا مامۆستای، قوتابی هەول بدەن ئەڤان هەرسێ بیرۆكەیێن سلال پێكڤە گرێ بدەن.

٤-٦-٣ دەستنیشانكرنا جۆرێ سۆزێ:

مامۆستا دگەل قوتابیان و ب رێكا پرسیار و گەنگەشێ ڤە دگەهنە ئەوی ئەنجامی كو ئەو هەلچوونێن ل نك شاعری كۆم بووین تووڕەبوونە و ب كەلەكەبوونا وان ژی سۆزەكا نەرێنی درستبوویە و گەهشتیە سۆزا كەرب لێ ڤەبوون و كین وەرگتنێ.

ب ئەڤێ شێوەیێ سلال مامۆستا و قوتابی د ئەنجاما گەنگەشا خوە دا دێ بیرۆكەیێن نەرازیبوونێ و سۆزا كین هەلگرتنێ و ئەو ئاكاما شاعری دڤیا بگەهینیت، هەموو دێ بنە هەلویست وەرگرتنا كابرایەكێ ژ خەوا خزمەتكرنەكا بێ ئەنجام هشیار بیتەڤە. قوتابی ژی دێ مەبەستێن شاعری هەمیان لێكدەنەڤە و گەهنە راستیەكا گشتی كو بیرا سەرەكیا دەقێ ئەوە، كو

کاربدەستیێ خۆبایی و دفن بلند یێ خوشتڤی نیە و نەبوونا وی باشترە ژ هەبوونا وی.

٤-٦-٤ کۆمبەندا کارامەیێن پێدڤی ژبۆ شرۆڤەکرنا دەقا (گەورەیەك):

مامۆستا دێ یارمەتیا قوتابیان دەت داکو ئەڤان لایەنێن پێویست بدۆزنەڤە:

١- بیرۆکەیێن لاوەکی یێن هەلبەستێ، وەکو:

ـ د کارکرنێ دا نابیت هنەك خزمەتا هنەکان بکەن، بەلکو دەبیت هەر یەك ل دویڤ دەستهەلات و ئەرکێن خوە خزمەتا گشتی بکەت.

ـ ڕێزگرتن دناڤبەرا خەلکی دا کارەکێ جوانە و ئەگەر یەك ژ ئەڤی نەریتی لادەت ژی، دەبیت ئەوێن دیکە هەول بدەن چارە بکەن.

ـ خوەزی خواستن کو کەسەك نەمینیت و ژناڤبچیت، بۆچوونەکا درست نییە.

ـ جڤیندان و قسەیێن نەخوەش کارەکێ خرابە، هەتا ئەگەر ئەوێ دوویێ یێ بێ دەسەلات ژی بیت و نەشێت بەرەڤانییێ ژ خوە بکەت.

ـ ناڤودەنگی و شوهرەت بەس نینە کو ئەو کەس مرۆڤەکێ هەژی هندێ یە، بەلکو دەبیت ناڤودەنگ و کریار وەکو یەك بن.

٢- ئەو سۆزا د ئەڤێ هەلبەستێ دا دهێتە نیشاندان (نەڤیانە) ئەو نەڤیان ژی د ئەنجاما هەلچوونێن کەرب و کینان دا درستبوویە.

٣- مەبەستا شاعری ژ ڤەهاندنا ئەڤێ هەلبەستێ ئەوە کو خەلکی هشیار بکەتەڤە، کو خوە ب گەورە زانین و دفن بلندی نەریتەکێ باش نیە و دەبیت خەلك خوە ژێ بپارێزیت، ب تایبەتی ئەوێن د پلەیەکا کۆمەلایەتی یا بلند دا نە.

٤- بنیاتێ ئەڤێ هەلبەستێ ژ مالکان پێکهاتیە و ڕێزبەندیا وان ژی (شەش مالك) یە و ژ ئەوان شەشان ژی (چار) مالکێن یەکەم ژ هەمان سەروا پێکهاتیە، سەروا مالکا شەشێ ژی یا هەمیان وەکو یەکە. هەر مالکەك بەرانبەر دێڕەکا شعرێ یە و پارچەیەکە ژ بەندەکا شەش مالکی. هەر شەش مالکان ژی ڕامانەکا لاوەکی بۆ بیرا سەرەکیا هەلبەستێ درستکریە.

٥- ئەو بهایا بالا یا هەلبەست دپەژرینیت (ڕێزگرتن)ە، ب هەبوونا وێ ڤیان درست دبیت و ب نەبوونا وێ سۆزا ڤیانێ دناڤبەرا خەلکی دا نامینیت.

٦- مۆسیقایا دەرڤەی هەلبەستێ ئانکو کێشا وێ ل سەر کێشا پەنجەیی(٥×٥) ـە، د هەموو مالکان دا بەردەوام دبیت. هەلبژارتنا پەیڤان و ڕێزکرن و یەکگرتنا وان سەلیقەکا سڤك و ڕەوان دایە هەلبەستێ، لەوما ژی هارمۆنیکەکا هەڤپشك هەیە دناڤبەرا هەر هەشت مالکان دا. سەلیقا ڕەوانا هەلبەستێ کریارا ڤەخوەندنێ دەستخوەش کریە، ڤەخواندنا ڕەوان ژی کریارا ئەزبەرکرنێ ئاسان دکەت. هەرچەندە ئەزبەرکرن تشتەکێ سەرەکی نییە د پرۆسا شرۆڤەکرنێ دا. سەرەنجام دوو هەلسەنگاندن درست دبن: قوتابی دشێت خوە بهەلسەنگینیت کو چەند چێژ ژ ڤەخوەندنا وێ وەرگرتیە. مامۆستا ژی دکاریت قوتابی

بهەلسەنگینیت کو چەند جورئەتا ئەدەبی بۆ درستبوویە.

٧- قوتابی هەول بدەن چەند وێنەیان ژ پەیڤ و هەڤۆکێن هەلبەستێ دەربینن، وەکو:

- مەیتەر، مرۆڤەکێ خزمەتچی هەڤساریێ هەسپەکی گرت بیت.

- بەرات: هزرا زارۆکی بۆ وێنەیێ شەڤا بەراتێ دچیت، بەلێ ل ڤێرە، بەراتا ئەوی کەسی جڤین و پێن و شەقن.

٨- قوتابی ئاخفتنێن مەجازی و ئاخفتنێن درست ژ هەلبەستێ دەربێخیت، وەکو:

- گەورەیەك بۆ کەس نەبێ سێبەری: میرەك یان ئاغایەکی یارمەتیا کەسێ نەدەت.

- سلێمان: بۆ خواستنێ بکارهاتیە، ژبۆ بەحسکرنا شوهرەتەکا یەکجار زۆر.

٩- دەرهێنانا ئاخفتنا ڕاگەیاندنی و دانانی، وەکو:

- گەورەرەیك بۆ کەس نەبێ سیبەری. (دانانی ، چونکە هەڤۆکەکا نەرێنی) یە.

- خۆم بۆ بگێڕم لە دەوری سەری؟ (دانانی ، چونکە هەڤۆکەکا پرسیاری) یە.

- بە وشکی بۆچی ببمە مەیتەری؟ (دانانی ، چونکە هەڤۆکەکا پرسیاری) یە.

- وەختێ دەرکەوێ هەستم لەبەری. (ڕاگەیاندنی، چونکە ئەگەرا ڕاستی و نەڕاستیێ تێدا هەیە).

- هەر خۆی دایما هەولّی ژیانی بی(٦٨).(ڕاگەیاندنی، چونکە ئەگەرا ڕاستی و نەڕاستیێ تێدا هەیە).

- یاخوا ئەو گەورە بەشی نەمان بێ. (چونکە هەڤۆکەکا خوزیکی) یە.

هۆسا ل دویڤ ئەڤێ ڕێچکەیێ قوتابی و ب ئالیکاریا مامۆستای دێ شێن هەر (١١) یانزدە شەش مالکێن هەلبەستێ شرۆڤە بکەن. پشتی هەموو لایەنێن هەلبەستێ ڕۆن و ئاشکرا بووین، پرسیارەکا فەر و پێدڤی دمینیت، کو مامۆستا ژ قوتابیان بکەت، ئەو ژی ئەڤەیە: بۆچی ناڤونیشانێ هەلبەستێ هاتیە دانین"گەورەیەك"؟ ب لێکدانەڤەیەکا گشتی یا شرۆڤەکرنا هەلبەستێ. قوتابی و ب سەرپەشتییا مامۆستای دێ گەهنە ئەڤێ بەرسڤێ:

شاعر (موفتی پێنجوینی) ژ مەزنەکێ خوەپەرست بێزار بوویە و دڤێت خەلکی ژی هشیار بکەتەڤە... چونکە ئەگەر مەزنێ دەڤەرەکێ بەرژەوەندییا گشتی ل پێش بەرژەوەندییا خوە یا کەسایەتی وەرنەگریت، دێ شیرازا ڕێڤەبرنا ئەوێ دەڤەرێ تێکچیت، لەوما نەبونا مەزنێ وەسا باشترە ژ هەبونا وی.

٤-٧ چەند ڕاهینانەك ژبۆ پتر تێگەهشتنا کارامەیا ئەڤێ وانەیێ:

مامۆستا چەندین نموونەیێن دەقێن ئەدەبی دێ دانێتە بەرچاڤێن قوتابیان، داکو هەول بدەن کارامەیا ئەڤێ وانەیێ ل سەر ئەوان ژی جێبەجێ بکەن و (بیرا سەرەکی) ژێ دەربێخینن. ل ڤێرە دەبیت مامۆستای ئەو دەق ئامادە کربن و ل سەر داتا شۆیێ یان کارتێن قەوارە مەزن پێشکێش بکەت و ئەوا ل هەموویان گرنگتر ئەوە کو

مامۆستا ئەوان دەقان ژ وانەيێن ديكە يێن هەمان پشكا ئەدەبيا كتێبێ وەرگرتبن:

٤-٧-١ قەدرى جان د هەلبەستا (بەگێ ئاخر زەمان) دا دبێژيت:

١- دۆستێ من
دۆژمنێ پۆستێ من
بەگێ ئاخر زەمان
ئەڤ زەمبيلا تە پێ هات
نەمە داتێ ژ ئەسمان
بەنێ وێ رِزيبا
ل ناڤا رێ قەتيبا
ئو... كەت
كەتە ناڤ دەريا سۆر
دەريا سۆر ژێرا بوو گۆرِ
دەريا سۆر ژ فيرعەون و
چەند خودێ بچووكرا بوو كەفەن

** ** **

پرسيار ل ڤێرە ئەڤەيە:

- بيرا سەرەكى د ئەڤێ دەقا سلال دا ....چونكە............................... . ...

مامۆستا و قوتابى ب رێكا گەنگەشێ رە، دێ بيرۆكەيێن پالپشتێن دەقێ لێكدەنەڤە و سەرئەنجام دێ گەهنە بيرا سەرەكى كو ئەو ژى: داگيركەر دێ رەڤيت... چونكە ئەو پەياما وى هەلگرتى يا شاشە و دێ د شاشيا خوە دە خەندقيت.

٤-٧-٢ بێكەس د ئەڤێ هەلبەستێ دا دبێژيت:

١- قەومى كورد ئيسباتى كرد بۆ عالەمى سەر رِووى زەمين
ميللەتێكى قارەمانن هەر ئەبێ سەربەست بژين

٢- ميللەتێ لاوى لە رێگەى سەربەخۆيى نيشتمان
بێتە بەر سێدارە، بێ ترس، دەم بە خەندە و پێكەنين

٣- قەومى وانا نامرن، ئەژى، با دوژمنى هەر شەق بەرێ
ساحيبى رۆڵەى نەبەردە، خاوەنى عەزمى مەتين

٤- ئەو كەسەى گيانى لە رێگەى نيشتمانا بەخت ئەكا
پێى مەڵێن مردوو، شەهيدە، وا لە فيردەوسى بەرين

٥- لاوى كورد مەردە، لە مردن قەتعييەن باكى نييە
پەندى پێشينانە، راستە (بەرخى نێر بۆ سەربرِين)

٦- وا وەتەن ديسان بە مەحزوونى ئەڵێ، ئەى لاوەكان
بۆچى وا مات و مەلوولن، بەسيەتى شين و گرين!

٧- رۆژى تێكوشانە، سادەى هيممەتێ تاكو زووە
بەشكو لەم حالە نەجاتمان بێ و لە ديلى دەربچين!

٨- گەرچى هەندێ كەس خەريكن ورك و گيرفان پرِ ئەكەن

شەو بە بێ خەم سەر ئەنێنە سەر سەرین، هەر سەرسەرین

٩- پیاو ئەبێ دائیم خەمی قەوم و وڵاتی خۆی هەبێ

ئەو کەسانەی بێ خەمن حاشا نەوەی ئەم خاکە نین

پرسیار ل ڤێرە ئەڤەیە:

- بیرا سەرەکی د ئەڤێ دەقا سلال دا ....چونکە.....................

مامۆستا و قوتابی ب رێکا گەنگەشێ رە، دێ بیرۆکەیێن پالپشتێن دەقێ لێکدەنەڤە و سەرئەنجام دێ گەهنە بیرا سەرەکی کو ئەو ژی: (خەبات و قوربانیدان ژبۆ ئازادیا وەلاتی ئەرکە)

ب ئەڤی شێوەیی مامۆستا بیرا سەرەکیا هەموو بابەتێن دیکەیێن ئەدەبی یێن د ناڤ کتێبا ناڤبری دا، ب گەنگەشە و شرۆڤەکرن و ب بەشداربوونا قوتابیان، پێکڤە دێ گەهنە ئەنجاما داویێ کو دەرئێخستنا بیرا سەرەکیا ئەڤان بابەتێن خوارێ یە:

-ئەسیری، بیرا سەرەکی: (شانازیکرن ب جوانیا کوردستانێ)

-دڵدار، بیرا سەرەکی: ئەمەکداری بۆ نیشتیمانی.

- ساڵح یوسفی، بیرا سەرەکی: (ئازایەتیا ملەتێ کورد دێ ژینەکا سەرفراز بدەستڤەئینیت).

-کاردۆخی، بیرا سەرەکی: (شەهید د دلێ ملەتی دا دژین).

-مارف بەرزنجی، بیرا سەرەکی: (هەتا د ئەلف و بێ یا ژینێ تێبگەهین، دەبیت هەردەم هۆشیار بین).

-ئەمین زەکی بەگ، بیرا سەرەکی: (زمانێ کوردی زمانەکێ سەربخوە یە و دەبێ بپارێزین).

- پرۆفیسۆرێ کورد د. کامیران بەدرخان، بیرا سەرەکی: (بەرەڤانی ژ وەلاتی).

-سادق بەهائەدین، بیرا سەرەکی: (ژیان ب مالداری و ناڤداری خوەشە، لێ زارۆك ژی هەبن ب ڕەوشترە).

-سوارەی ئیلخانی زادە، بیرا سەرەکی: (ل گوندان هێمنی و جوانی هەیە).

-ئەحمەد دلزار، بیرا سەرەکی: (خوەشیا هەیڤا گولانێ).

د ئەنجاما ئەوان ڕاهینانێن سلال دا، قوتابی ب ئالیکاریا مامۆستای، دێ گەهنە ئەوێ باوەرییێ کو بیرا سەرەکیا هەر دەقەکا ئەدەبی ژ کۆمەلەکا بیرۆکەیێن بچووك پێکدهێت. ئەو بیرۆکە ژی لـدویف ڤەخوەندنا خوەندەڤانی درست دبن. بۆ نموونە، چێدبیت دوو کەس هەبن و هەر یەکی ڤەخوەندنەکا جودا هەبیت بۆ هەمان دەقەکا ئەدەبی، لێ دەما گروپەك بەشداری کارەکێ هۆسا دبیت. بۆچوونەکا هاوبەش پەیدا دبیت. ئەو هاوبەشی ژی، ژ دوو ئالیان ڤە مەبەستێن پەروەردەیی دهنگڤیت:

-یا یەکێ، هەر کەسەکی بۆچوونا خوە یا تایبەتی هەیە و لـدویف تێگەهشتنا خوە بۆ دەقێ چێژێ ژێ وەردگریت، ئەڤە ژی ئازادیا تاکە کەسی د

سنۆرێن جیاوازییێن وان دا دپارێزیت. د ئەڤێ پرۆسێ دا، ئامانجا تایبەتی یا بابەتی بدەستڤە دهێت.

-یا دوویێ ژی، ژ ئەنجاما گەنگەشێ دا، دێ بۆچوونەکا نوی پەیدا بیت کو د چێژوەرگرتنەکا دەستەجەمعی دا دهێتە نماندن. د ئەڤێ پرۆسێ ژی دا، ئامانجا گشتیا بابەتی بدەستڤە دهێت.

ل دویڤ ئەڤان هەردوو خالێن سلال، چێدبیت ئەو بیرێن سەرەکی ل نك دوو گروپان ل دوو شوێنێن جودا وەکو یەك نەبن. لێ ئەو بیرا سەرەکیا د کتێبا پرۆگرامێن خوەندنێ دا دهێتە دەستنیشانکرن، دێ بیتە خالا هاوبەشا دناڤبەرا هەمیان دا. د هەلسەنگاندنا کۆتایی یا سالێ دا، کو پرۆسەکا بەردەوامە و ل هەموو کتێبێن پرۆگرامێن خوەندنێ دا دهێتە ئەنجامدان، دێ پێداچوونەڤە هێنەکرن و خالێن نوی بنە سەرچاوە بۆ ئەوێن سەرپەرشتیا چاپدانا کتێبان دکەنەڤە، هەروەسا دێ بنە بابەتێن مفادار ژی بۆ خولێن شیاندن و بهێزکرنا مامۆستایان.

٥ـ ئەنجام:

ل داوییێ دا ڤەکۆلەر گەیشتە ئەڤان ئەنجامێن خوارێ:

١- بابەتێن ئەدەبی هەڤبەندییەکا ڕاستەخوە ب کارامەیا قوتابی ڤە هەیە. د شرۆڤەکرنا لایەنێن تەکنیکی و ستاتیکی یێن دەقێن ئەدەبی دا: جۆرێ سۆزێ و هێزا هەستەوەرییێ و ڕەواتیا هزرێ و جوانیا شێوازی دهێنە بەرچاڤکرن و ڕۆلێ خوە د پەروەردەکرنا دەروونیا قوتابی دا دبینن، ئەڤە ژی ئامانجێن گشتی یێن بابەتێن ئەدەبینە د پەرتووکێن پرۆگرامێ خوەندنێ دا.

٢- بابەتێن د پشکا ئەدەبی یا کتێبا زمان و ئەدەبێ کوردی یا پۆلا هەشتێ بنەڕەت دا، ل دویڤ پرۆگرامێ دێرینێ خوەندنێ هاتینەدانان. پتر بایەخێ ب ژیاننامە و بارێ کۆمەلایەتی و سیاسی و ڕەوشەنبیریا ئەدیبی ددەن. ئەڤێ ڤەکۆلینێ هەولدایە بەرۆڤاژیا ئەوێ چەندێ بسەلمینیت کو د شرۆڤەکرنەکا بنیاتێ دەقێ دا، ئەو لایەنێن مەبەستدار دێ هێنە زانین و قوتابی ژی دێ دگەل ئەدەبی ئاشنا بیت و شەنگستێن کەسایەتیەکا هۆشیارا ڕەخنەگر ژی بۆ چێ بن.

٣- د شرۆڤەکرنەکا درست دا، پرۆسەیا چێژوەرگرتنێ چێ دبیت. د ئەڤێ پرۆسەیێ ژی دا هەموو ڕەگەزێن هەلبەستێ پالپشتیا سۆزێ دکەن. ورووژاندنا سۆزێ ژی ب شێوەیەکێ زنجیربەندی و درست، لایەنەکێ سەرەکییە د پەروەردەکرنا دەروونی دا، ئەو هەڤسەنگیا د ناڤبەرا وەرارا لایەنێن هۆشمەندی و ویژدانی و جەستەیی یێن قوتابی دا، ئامانجا گشتی یا پرۆسەیا پەروەردەکرنا قوتابی یە.

٤- د پێڕەوکرنا کارامەیێن شرۆڤەکرنا دەقێن ئەدەبی دا، ژ لایەکی ڤە قوتابی د پێکهاتەیێن واتایی و ویژدانی و ستاتیکیێن ئەوان دەقان دا شارەزا دبیت. ژ لایەکێ دیکە ڤە فێری ڤەخوەندنەکا ڕاست و درست دبیت.. ئەڤە ژی کارێ مامۆستای د فێرکرنا هەردوو پشکێن دیکە

يێن كتێبێ (ڕێزمان، ڤەخوەندن)ێ سڤك و دەستخوەش دكەت.

٦- پێشنیاز:

د ئەنجامێن ئەڤێ ڤەكۆلینێ دا دیاربوو، كو بابەتێن ئەدەبی یێن كتێبا زمان و ئەدەبێ كوردی یا پۆلا هەشتێ بنەڕەت، ئەوێن لدویڤ شێوازێ دێرینێ پرۆگرامێن خوەندنێ هاتینە دانان خزمەتا پەروەردەیا كارا و سەردەم ناكەن، لەوما پێشنیازا ئەڤێ ڤەكۆلینێ ئەوە:

١- پشكا ئەدەبی یا كتێبا ناڤبری پێویستی ب ڤەوژاردن و سەروژنوی دانانێ هەیە. دەما بابەتێن وێ ژی دهێنە ڕێكخستن، جهێ هەر سێزدە كارامەیێن شرۆڤەكرنێ ژی تێدا بهێتەكرن، داكو بۆ هەر دەقەكا ئەدەبی كارامەیەك بهێتە تەرخانكرن و ب شێوەیەكی لاوەكی دوانزدە كارامە یێن دیكە ببنە پالپشت ژبۆ چەسپاندنا وێ. پاشان ئەو ئەزموون ل سەر هەموو دەقێن دیكە یێن ئەدەبی یێن كتێبێ بهێنە جێبەجێكرن.

٢- هاوسەنگییەك دناڤبەرا بابەتێن شعری و بابەتێن پەخشانێ دا هەبیت، نەك وەكو كتێبا نها كو (٩) نەھ بابەت شعرن و تنێ (٤) چار بابەت پەخشانن. ڕاستە د ئەدەبیاتێن كوردی دا، هەژمارا شاعران پتڕە ژ ئەدیبێن پەخشاننووس، لێ ژانرێن پەخشانی ژی پتڕن و پێویستە قوتابی ئاشنای هەموویان بیت. لێرەدا چەوانی گرنگترە ژ چەندێتییێ.

پەراوێز:

[١] لیژنەیەك ژ وەزارەتا پەروەردێ، زمان و ئەدەبێ كوردی بۆ پۆلا هەشتێ بنەڕەت، چاپخانا المستقبل، لوبنان٢٠١٣، ل١٢٠-١٧٥.

[٢] د. عادل أبو العز سلامة، تخطيط المناهج المعاصرة، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان ٢٠٠٨، ص٧٤.

[٣] د. حلمي أحمد الوكيل و د. محمد أمين المفتي، أسس بناء المناهج وتنظيماتها، دار المسيرة للنشر والتوزيع، عمان ٢٠٠٥،ص٢٤.

[٤] د. كەریم شەریف قەرەچەتانی، سایكۆلۆژیای پەروەردەیی، چاپخانەی پەیوەند، سلێمانی٢٠٠٨، ل٤٤.

[٥] د. عبدالمنعم المليجي و د. حلمي المليجي، النمو النفسي، ط٥، دار النهضة العربية للطباعة والنشر، بيروت ١٩٧٣، ص٢٥.

[٦] مدحت عبدالرزاق الحجازي، معجم مصطلحات علم النفس - عربي. انكليزي. فرنسي، دار الكتب العلمية، بيروت٢٠١٢، ص٣٦٥.

[٧] روبرت صولو، نظرية النمو، ت: ليلى عبود، مراجعة: د. محمد دويدار، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت ٢٠٠٣، ص٣٠٦.

[٨] د. عبدالرحمن محمد العيسوي، تصميم البحوث النفسية والإجتماعية والتربوية دار الراتب الجامعية، بيروت١٩٩٩، ص٩٩.

[٩] أحمد زكي راجح، نظريات التعليم، مكتبة النهضة المصرية، القاهرة ١٩٨٣، ص٢١٥.

[١٠] د. أحمد صيداوي، قابلية التعلم، معهد الإنماء العربي، بيروت١٩٨٦، ص٢٢٦.

[١١] بۆ زێدەتر بنێڕە: د. مريم سليم، علم نفس التعلم، دار النهضة العربية، بيروت ٢٠٠٣، ص٦١٩-٦٢٢.

[١٢] د. مجدي عزيز إبراهيم، المنهج التربوي وتعليم التفكير، عالم الكتب، القاهرة ٢٠٠٥،ص٢١٦.

[١٣] وجيه القاسم، كيف نطور تفكير الطلبة من خلال مهارات العلم، مجلة: رسالة المعلم، عمان، ع٣- المجلد الأربعون، أيلول ٢٠٠٠، ص٢٧.

[١٤] جبور عبدالنور، المعجم الأدبي، دار العلم للملايين، بيروت ١٩٧٩، ص٦٠.

[15] مجدي وهبة و كامل المهندس، معجم المصطلحات الغربية في العربية والادب، مكتبة لبنان، بيروت ١٩٧٩، ص٨٩.

[16] د. محمد آلتونجي، المعجم المفصل في الأدب، ج١، ط٢، دار الكتب العلمية، بيروت١٩٩٩، ص٢٣١.

[17] ناصر أحمد الخوالدة و يحيى إسماعيل عبد، تحليل المحتوى في مناهج التربية الإسلامية وكتبها، دار وائل، عمان ٢٠٠٧، ص٣٢٤.

[18] مجمع اللغة العربية، معجم مصطلحات الأدب، ج١، إشراف: فاروق شوشة و د. محمود علي مكي، مطابع دار الجمهورية للصحافة، القاهرة٢٠٠٧، ص٣٦.

[19] د. شوقي ضيف، البحث الأدبي ـ طبيعته، مناهجه، أصوله، مصادره، ط ٩، مطابع دار المعارف، القاهرة ٢٠٠٤، ص٦٢.

[20] د. مجدي عزيز ابراهيم، المنهج التربوي وتعليم التفكير، دار عالم الكتب،القاهرة ٢٠٠٥، ص٤١٤.

[21] د. زكي أحمد راجح، أصول علم النفس، طبعة منقحة، مكتبة الناشر المصري، القاهرة ب. ت، ص٣٣٨.

[22] محمد بكاي التلمساني، التدريس الهادف وآليات تحليل النص الأدبي، بحث منشور في الموقع الالكتروني (www.ta5atub.com).

[23] د. فائز مراد دندش و ...، دليل التربية العملية وإعداد المعلمين، دار الوفاء لدنيا الطباعة والنشر، الأسكندرية ٢٠٠٣، ص٢٣٥-٢٣٦.

[24] لندا ل. دافيدوف، مدخل علم النفس، الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة ١٩٨٣، ص١٩٤.

[25] ئەو بيست كارامەيێن كۆمەلا ئەمريكى يا پێشڤەبرنا پرۆگرام و فێركرنێ دەستنيشانكرين ئەڤەنە: (١-كارامەيێن جەختكرنێ، پێكدێت ژ: أ- ناساندنا كێشەيان ب- دانانا ئامانجان. ٢- كارامەيێن كۆمكرنا تێبينيان، پێكدێت ژ: أ- تێبينيكرن ب- پرسياركرن. ٣- كارامەيێن بيرڤەكرنێ، پێكدێت ژ: أ- هێماكرن ب- ڤەزڤراندن. ٤- كارامەيێن رێكخستنا تێبينييان، پێكدێت ژ: أ- هەڤبەركرن ب- پۆلينكرن پ- رێزبەندكرن. ٥- كارامەيێن شرۆڤەكرنێ، پێكدێت ژ: أ- دەستنيشانكرنا خەسلەت و پێكهاتەيان ب- دەستنيشانكرنا هەڤبەندى و جۆران. ٦- كارامەيێن ئەنجامگيرى و بەرهەمهێنانێ، پێكدێت ژ: أ- دەرئەنجام ب- پێشبينيكرن پ- زێدەكرن ج- نواندن. ٧- كارامەيێن تەواوكارى و تەڤليهەڤبوونێ، پێكدێت ژ: أ- پۆختە ب- بنياتنانەڤە. ٨- كارامەيێن هەلسەنگاندنێ، پێكدێت ژ: أ پێوەدانان ب- سەلماندن پ- ناساندنا شاشيان. ژێدەر(مركز رياض نجد للإشراف والتدريب التربوي، برنامج تعليم مهارات التفكير، دار المؤلف للنشر والطباعة والتوزيع، بيروت٢٠٠٦، ص٢٢-٢٣.)

[26] بۆ زێدەتر بنێرە: ناصر أحمد الخوالدة و يحيى اسماعيل عبد، المناهج ـ أسسها ومداخلها وتصميمها ومبادىء بنائها ونماذج تطويرها، ناشرون زمزم، عمان ٢٠١١، ص٤٣-٤٤.

[27] ليژنەيەك ل وەزارەتا پەروەردێ، زمان و ئەدەبێ كوردى بۆ پۆلا هەشتێ بنەرەت، ژێدەرێ بەرێ، ل١٢٠-١٧٥.

[28] ليژنەيەك ل وەزارەتا پەروەردێ، زمان و ئەدەبێ كوردى بۆ پۆلا هەشتێ بنەرەت، ٢٠١٢، ل........

[29] إ. ا. رتشاردز، ت: د. مصطفى بدوى و د. لويس عوض، المؤسسة المصرية العامة للتأليف والترجمة والطباعة والنشر، القاهرة ١٩٦١، ص٦٣.

[30] دەستنيشانكرنا هەژمارا كارامەيان لدويڤ ئاستێ قوتابى و قۆناغا خوەندنێ دهێنە دەستنيشانكرن، بۆ نموونە ل هنەك ڤەكۆلينان دە (٣١) سى و يەك كارامەيى هاتينە دەستنيشانكرن، لێ بۆ پۆلێن قۆناغا بنەرەتى ئەو كارامەيى ل سنۆرێ دناڤبەرا (٦-١٠) تشتەكێ گونجايە./ بۆ زانيارييێن زێدەتر: بنێرە: عثمان مصطفى و عبدالوهاب هاشم، قياس مدى إتقان تلاميذ الصف السابع من مرحلة التعليم الاساسي للمهارات الادبية الواجب توافرها بمقرر النصوص، بحث غير منشور، كلية التربية بقنا، جامعة أسيوط ١٩٩١م./ پێگەى ئەلكترۆنى: (kananaonline.com).

[31] رينيه ويليك و أوستن وارين، نظرية الأدب، ت: محي الدين صبحي، مراجعة: د. حسام الخطيب، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت ١٩٨٧ ص٢٩.

[32] محمد غونيمى هلال، النقد الأدبي الحديث، دار العودة، بيروت١٩٩٧، ص٣٠٧.

[33] ئەدۆنيس، شيعرييەتى خوێندنەوە، و: عەبدولموتەليب عەبدوللا، بنكەى ئەدەبى و رووناكبيرى گەلاوێژ، ب. ش، ٢٠٠٢، ل٦٥.

[34] وليم راي، المعنى الأدبي من الظاهراتية الى التفكيكية، ت: د.يوئيل يوسف عزيز، مطابع دار الحرية، بغداد١٩٨٧، ص١١.

٣٥ د. محمد صابر عبيد، حركية التعبير الشعري، دار مجدلاوي للنشر والتوزيع، عمان٢٠٠٦ ص٤٨.

٣٦ د. ممدوح عبدالمنعم الكناني، سيكولوجية الإبداع وأساليب تنميته، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، عمان٢٠٠٥، ص٢٠٨.

٣٧ د. عوسمان دەشتی، لەبارەی بنیاتی زمان و شێوازی شیعر، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٢، ل١٧٣.

٣٨ جارلس ماج، المجتمع في العقل، ت: د. إحسان محمد الحسن، مراجعة: د. عبدالأمير الأعسم، مطابع دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد١٩٩٠، ص٩٧.

٣٩ د. صلاح قنصوه، نظرية القيم، دار التنوير للطباعة والنشر، بيروت ١٩٨٤، ص٤٩ ـ ٤٩.

٤٠ إ. ا. رتشاردز، ت: د. مصطفى بدوى و د. لويس عوض، مصدر سابق، ص٤٨.

٤١ د. أحمد عزت راجح، أصول علم النفس، ط ١٠، المكتب المصري الحديث للطباعة والنشر، الاسكندرية ١٩٧٦، ص١١٤.

٤٢ د. ناصر الحاني، المصطلح في الأدب الغربي، بيروت ١٩٦٨، ص٨٨.

٤٣ د. أحمد عزت راجح، أصول علم النفس، سەرضاوەیێ ثێشتر، ل١٤٥.

٤٤ إمانويل كنت، نقد العقل العملي، ت: غانم هنا، المنظمة العربية للترجمة، بيروت ٢٠٠٨، ص٢٦٢.

٤٥ د. مريم سليم، علم نفس التعلم، مصدر سابق، ص٦٢٦.

٤٦ د. جودت أحمد سعادة و ...، تنظيمات المناهج وتخطيطها وتطويرها، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان ٢٠٠١، ص٢٩٢.

٤٧ د. حسين خمري، نظريات القراءة وتلقي النص الأدبي، مجلة العلوم الإنسانية ـ جامعة منتوري، عدد ١٢-١٩٩٩، ص١٧٩.

٤٨ مجمع اللغة العربية، معجم مصطلحات الأدب، ج١، مصدر سابق، ص١٠.

٤٩ د. عبدالرحمن تبر ياسين، ما القراءة، تحولات الخطاب النقدي المعاصر ـ بحوث مؤتمر النقد الدولي الحادي عشر، عالم الكتب الحديث، أربد ٢٠٠٦، ص٣١٤.

٥٠ د. مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی كوردی، ب١، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر ٢٠٠١، ل١٧٠.

٥١ د. عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ، ئەدەبیاتی نوێی كوردی، چاپخانەی فێركردنی باڵا، هەولێر١٩٨٩، ل٣٨.

٥٢ د. محمد صابر عبيد، القصيدة العربية الحديثة بين البنية الدلالية والبنية الإقاعية، مطبعة إتحاد كتاب العرب، دمشق ٢٠٠١، ص١٠٤-١٠٥.

٥٣ د. فاروق إبراهيم مغربي، في النقد التطبيقي ـ قراءات جديدة، دار المركز الثقافي للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق٢٠٠٧، ص١٥.

٥٤ د. محمد مندور، الأدب وفنونه، ط٧، شركة نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع، القاهرة٢٠٠٩، ص٣٨.

٥٥ د. شوقي ضيف، دراسات في الشعر العربي المعاصر، ط٤، مطابع دار المعرف بمصر، القاهرة ١٩٦٩، ص٢٢٩.

٥٦ لندا ل. دافيدوف، مدخل علم النفس، مصدر سابق، ص٣٨٥.

٥٧ د. مريم سليم، علم النفس التعلم، مصدر سابق، ص٣١٦-٣١٧.

٥٨ يوسف أبو العدوس، البلاغة والاسلوبية ـ مقدمات عامة، الاهلية للنشر والتوزيع، عمان١٩٩٩، ص١٠٥.

٥٩ عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی كوردی دا، ب١، چاپخانەی شارەوانی، هەولێر١٩٧٢، ل٦٦.

٦٠ ژێدەرێ بەرێ، ل٢١.

٦١ Kathleen Morner & Ralph Rausch, Dictionary of Literary Terms, NTC Publishing Group, New Youk 1998, P7.

٦٢ د. مصطفى ناصف، الصورة الأدبية، دار الأندلس للطباعة والنشر والتوزيع، ب. ت، بيروت ص١٤٧.

٦٣ عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی كوردی دا، ب١، ژێدەرێ بەرێ، ل٨٨.

٦٤ عەلائەدین سجادی، خۆشخوانی ـ گوزارەكاری. ڕەوانكاری. جوانكاری، چاپخانەی زانكۆی سەلاحەددین، هەولێر١٩٨٦، ل٢٣.

٦٥ ژێدەرێ بەرێ، ل٢٤.

٦٦ يوسف أبو العدوس، البلاغة والاسلوبية ـ مقدمات عامة، مصدر سابق، ص٥٧.

٦٧ دەمێ تەرخانكری ژبۆ وانەیا (زمان و ئەدەبی كوردی پۆلا هەشتێ بنەڕەتی لدویڤ خشتەیا دابەشكرنا وانەیێن هەفتییێ (٤) وانە. ب درێژیا سالا خوەندنێ ژی كو دناڤبەرا (١٢٠-١٣٠) ڕۆژانە. لەوما نیزیكی (٤٠) بەشە وانە

دێ بۆ پشكا ئەدەبی بن، ئەڤە ژی بۆ (١٣) بابەتان ل سەر (٣) سێ دەمژمێران زۆرە.

[٦٨] ئەڤ نیڤ دێڕە شعرە ب شاشی هاتیە چاپكرن و مانا یا وێ هنەك هاتیە گوهەرتن و ڕاستی یا وێ ژی ئەڤەیە: (هەر بۆ خۆی دایم هەولێ ژیان بێ)، لێ باندۆرا ئەوێ شاشیێ ل سەر جۆرێ هەڤۆكا ڕاگەیاندنی یان دانانی نەكریە. بۆ ڕاستیا وێ ژی بنێڕە: (دیوانی موفتی پێنجونی ـ مەلا عەبدوڵڵایی تۆتنچی، كۆكردنەوەو ئامادەكردنی: ئومێد ئاشنا و عەبدولكەریم موفتی، پێداچوونەوەی: عوسمان هەورامی، الشركه العراقیه للگباعه الفنیه المحدوده، بەغدا ١٩٩٠، ل٨٤). ژبلی ئەڤێ شاشیێ ژی تۆپۆگرافیا هەلبەستێ ژی دەستكاری كریە، ژ شەش مالكیێ كریە هەلبەستەكا ستوونی یا نەڕاییك.

ژێدەر:

كتێب:

ب زمانێ كوردی:

١- ئەدۆنیس، شیعرییەتی خوێندنەوە، و: عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا، بنكەی ئەدەبی و ڕووناكبیری گەلاوێژ، سلێمانی ٢٠٠٢.

٢- د. عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ، ئەدەبیاتی نوێی كوردی، چاپخانەی فێركردنی باڵا، هەولێر١٩٨٩.

٣- د. كەریم شەریف قەرەچەتانی، سایكۆلۆژیای پەروەردەیی، چاپخانەی پەیوەند، سلێمانی٢٠٠٨.

٤- عەزیز گەردی، ڕەوانبێژی لە ئەدەبی كوردی دا، ب١، چاپخانەی شارەوانی، هەولێر١٩٧٢.

٥- عەلائەدین سجادی، خۆشخوانی ـ گوزارەكاری. ڕەوانكاری. جوانكاری، چاپخانەی زانكۆی سەلاحەددین، هەولێر١٩٨٦.

٦- د. عوسمان دەشتی، لەبارەی بنیاتی زمان و شێوازی شیعر، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر ٢٠١٢.

٧- لیژنەیەك ژ وەزارەتا پەروەردێ، زمان و ئەدەبێ كوردی بۆ پۆلا هەشتێ بنەڕەت، چاپخانا المستقبل، لوبنان ٢٠١٣ .

٨- د. مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی كوردی، ب١، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر ٢٠٠١.

٩- موفتی پێنجونی ـ مەلا عەبدوڵڵایی تۆتنچی (دیوان)، كۆكردنەوەو ئامادەكردنی: ئومێد ئاشناو عەبدولكەریم موفتی، پێداچوونەوەی: عوسمان هەورامی، الشركه العراقیه للگباعه الفنیه المحدوده، بەغدا ١٩٩٠.

ب زمانێ عەرەبی:

١- إ. ا. رتشاردز، ت: د. مصطفى بدوى و د. لويس عوض، المؤسسة المصرية العامة للتأليف والترجمة والطباعة والنشر، القاهرة ١٩٦١.

٢- إمانويل كنت، نقد العقل العملي، ت: غانم هنا، المنظمة العربية للترجمة، بيروت ٢٠٠٨.

٣- أحمد زكي راجح، نظريات التعليم، مكتبة النهضة المصرية، القاهرة ١٩٨٣.

٤- د. أحمد عزت راجح، أصول علم النفس، ط ١٠، المكتب المصري الحديث للطباعة والنشر، الاسكندرية ١٩٧٦.

٥- جارلس ماج، المجتمع في العقل، ت: د. إحسان محمد الحسن، مراجعة: د. عبدالأمير الأعسم، مطابع دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد١٩٩٠.

٦- د. جودت أحمد سعادة و ..، تنظيمات المناهج وتخطيطها وتطويرها، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان ٢٠٠١.

٧- رينيه ويليك و أوستن وارين، نظرية الأدب، ت: محي الدين صبحي، مراجعة: د. حسام الخطيب، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت ١٩٨٧.

٨- روبرت صولو، نظرية النمو، ت: ليلى عبود، مراجعة: د. محمد دويدار، مركز دراسات الوحدة العربية، بيروت ٢٠٠٣.

٩- د. شوقي ضيف، البحث الأدبي ـ طبيعته. مناهجه. أصوله، مصادره، ط ٩، مطابع دار المعارف، القاهرة ٢٠٠٤.

١٠- د. شوقي ضيف، دراسات في الشعر العربي المعاصر، ط٤، مطابع دار المعرف بمصر، القاهرة ١٩٦٩.

١١- د. صلاح قنصوه، نظرية القيم، دار التنوير للطباعة والنشر، بيروت ١٩٨٤.

١٢- د. زكي أحمد راجح، أصول علم النفس، طبعة منقحة، مكتبة الناشر المصري، القاهرة ب. ت.

١٣- د. فائز مراد دندش و د. الأمين عبدالحفيظ أبوبكر، دليل التربية العملية وإعداد المعلمين، دار الوفاء لدنيا الطباعة والنشر، الأسكندرية ٢٠٠٣.

١٤- د. فاروق إبراهيم مغربي، في النقد التطبيقي ـ قراءات جديدة، دار المركز الثقافي للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق٢٠٠٧.

١٥- د. عادل أبو العز سلامة، تخطيط المناهج المعاصرة، دار الثقافة للنشر والتوزيع، عمان ٢٠٠٨.

١٦- د. عبدالمنعم المليجي و د. حلمي المليجي، النمو النفسي، ط٥، دار النهضة العربية للطباعة والنشر، بيروت ١٩٧٣.

١٧- د. عبدالرحمن تبر ياسين، ما القراءة، تحولات الخطاب النقدي المعاصر ـ بحوث مؤتمر النقد الدولي الحادي عشر، عالم الكتب الحديث، أربد ٢٠٠٦.

١٨- د. عبدالرحمن محمد العيسوي، تصميم البحوث النفسية والإجتماعية والتربوية ـ دراسات في تفسير السلوك الإنساني، دار الراتب الجامعية، بيروت١٩٩٩.

١٩- لندا ل. دافيدوف، مدخل علم النفس، الدار الدولية للنشر والتوزيع، القاهرة ١٩٨٣.

٢٠- د. مجدي عزيز إبراهيم، المنهج التربوي وتعليم التفكير، عالم الكتب، القاهرة ٢٠٠٥.

٢١- د. محمد صابر عبيد، القصيدة العربية الحديثة بين البنية الدلالية والبنية الإقاعية، مطبعة إتحاد كتاب العرب، دمشق ٢٠٠١.

٢٢- د. محمد صابر عبيد، حركية التعبير الشعري، دار مجدلاوي للنشر والتوزيع، عمان٢٠٠٦ ص٤٨.

٢٣- د. محمد مندور، الأدب وفنونه، ط٧، شركة نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع، القاهرة٢٠٠٩.

٢٤- د. ممدوح عبدالمنعم الكناني، سيكولوجية الإبداع وأساليب تنميته، دار المسيرة للنشر والتوزيع والطباعة، عمان٢٠٠٥.

٢٥- د. مريم سليم، علم نفس التعلم، دار النهضة العربية، بيروت ٢٠٠٣.

٢٦- ناصر أحمد الخوالدة و يحيى إسماعيل عبد، تحليل المحتوى في مناهج التربية الإسلامية وكتبها، دار وائل، عمان ٢٠٠٧.

٢٧- ناصر أحمد الخوالدة و يحيى اسماعيل عبد، المناهج ـ أسسها ومداخلها وتصميمها ومبادىء بنائها ونماذج تطويرها، ناشرون زمزم، عمان ٢٠١١.

٢٨- وليم راي، المعنى الأدبي من الظاهراتية الى التفكيكية، ت: د.يوئيل يوسف عزيز، مطابع دار الحرية، بغداد١٩٨٧.

٢٩- يوسف أبو العدوس، البلاغة والاسلوبية ـ مقدمات عامة، الاهلية للنشر والتوزيع، عمان١٩٩٩.

فەرهەنگ و ئینسکلۆپیدیا:

ب زمانێ عەربی:

١- جبور عبدالنور، المعجم الأدبي، دار العلم للملايين، بيروت ١٩٧٩.

٢- مجمع اللغة العربية، معجم مصطلحات الأدب، ج١، إشراف: فاروق شوشة و د. محمود علي مكي، مطابع دار الجمهورية للصحافة، القاهرة٢٠٠٧.

٣- د. ناصر الحاني، المصطلح في الأدب الغربي، بيروت ١٩٦٨.

٤- مجدي وهبة و كامل المهندس، معجم المصطلحات الغربية في العربية والادب، مكتبة لبنان، بيروت ١٩٧٩.

٥- د. محمد آلتونجي، المعجم المفصل في الأدب، ج١، ط٢، دار الكتب العلمية، بيروت١٩٩٩.

٦- مدحت عبدالرزاق الحجازي، معجم مصطلحات علم النفس ـ عربي. انكليزي. فرنسي، دار الكتب العلمية، بيروت٢٠١٢.

ب زمانێ ئینگلیزی

1-١Kathleen Morner & Ralph Rausch, Dictionary of Literary Terms, NTC Publishing Group, New Youk 1998.

گۆڤار:

ب زمانێ عەرەبی:

١- د. حسين خمري، نظريات القراءة وتلقي النص الأدبي، مجلة العلوم الإنسانية ـ جامعة منتوري قسنطينة ـ الجزائر، عدد ١٢-١٩٩٩.

٢- وجيه القاسم، كيف نطور تفكير الطلبة من خلال مهارات العلم، مجلة: رسالة المعلم، عمان، ع٣- المجلد الأربعون، أيلول ٢٠٠٠.

سایتێن ئەلكترونی:

١-محمد بكاي التلمساني، التدريس الهادف وآليات تحليل النص الأدبي، بحث منشور في الموقع الالكتروني (www.ta5atub.com).

٢-عثمان مصطفى و عبدالوهاب هاشم، قياس مدى إتقان تلاميذ الصف السابع من مرحلة التعليم الاساسي للمهارات الادبية الواجب توافرها بمقرر النصوص، بحث غير منشور، كلية التربية بقنا، جامعة أسيوط ١٩٩١م./ في الموقع الالكتروني : (kananaonline.com).

ملخص البحث

كُرس البحث لتحديد مهارات التحليل الأدبي للنصوص الأدبية في كتاب الصف الثامن لمرحلة الأساس في مدارس الأقليم ويركز على مواقع الضعف في المنهج المقرر الحالي الذي يقتصر على تلقين الطلبة ببعض المعلومات حول حياة الأديب ونتاجاته وشرح المعاني اللغوية للنص. وهذا مايبعد القسم الأدبي في المنهج المقرر من أهدافه في تنمية مهارات الطلبة للتحليل الأدبي وإحساسهم بالتناغم الموسيقي وفهمهم للنص وتذوقه.

يتوزع البحث على مدخل ومبحثين: يتناول المدخل تكوين المفاهيم التي أعتمد عليها البحث ويشمل: المنهاج الدراسي، التطوير، المهارة، التحليل الأدبي، مهارات التحليل.

يتناول المبحث الأول: أنماط مهارات تحليل قصائد المنهج الدراسي، ويشمل: تحديد غرض النص الأدبي، إستخراج الفكرة التي بني عليها النص، إستخراج القيم الموجودة في النص، تحديد نوع العاطفة، الإحساس بالتناغم الموسيقي للنص، تحديد الدلالات المختارة في النص، إستخراج المعاني في النص، تحديد الكلام الحقيقي والكلام المجازي في النص، إختلاف الاسلوب الإخباري عن الإسلوب الإنشائي.

يتناول المبحث الثاني: تطبيق مهارات التحليل الادبي على النصوص المقررة في الكتاب. وفي النهاية تم عرض أهم النتائج التي توصل اليها البحث.

Abstract

This research identifies the skills of analysis for the literacy texts in the 8th grade primary schools curriculum in the Region. It concentrates on the weaknesses in the current curriculum, which is limited to indoctrinating students with information regarding the life of the writer and his work. Furthermore, it looks into the meanings of the text and the vocabulary. This distances the students from literacy analysis in the curriculum, and hence does not meet the goals of the literacy section in the curriculum which aims to building the capacity of students in literacy analyses, understanding the text and enjoying it.

The research is divided into a preface and two sections: The preface looks into the definitions of certain concepts used in this research, these include: Curriculum, development, skills, literacy analysis, analysis skills.

The first part of the research looks into the various analytical tools of literature in the curriculum. This includes purpose of the text, idea that the literacy text is generated from: values in the text, type of senses and feelings; the rhythm and units of the literacy text, extracting meanings in the text, identifying the figurative meanings, differentiating the different structural styles.

The second part of the research looks into the application of analysis skills on literacy texts in a typical lesson. And finally the most important findings of the research is put forward in the end.